

**Карпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин**

Кафедра політичних наук

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему **«Євроатлантична інтеграція України як фактор
національної безпеки держави»**

Виконала: студентка IV курсу

ПНБ-41-з

Спеціальність 052 «Політологія»

Освітня програма «Політологія.

Національна безпека»

Перекіпська Лариса Кирилівна

Керівник – Москалюк Михайло Федорович,

кандидат політичних наук, доцент

Рецензент – Доцяк Ігор Іванович,

кандидат політичних наук, доцент

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Теоретико-методологічні засади дослідження національної безпеки України	5
1.1. Національна безпека держави: зміст поняття та стан наукового опрацювання проблеми.....	5
1.2. Джерельна база, методологія та методи дослідження.....	16
Розділ II. Політико-правові основи формування євроатлантичного курсу України в контексті державотворення та актуальних безпекових викликів	23
2.1. Генеза системи розробки концептуальних засад державної політики національної безпеки України та її еволюція на тлі Революції Гідності.....	23
2.2. Особливості процесу євроатлантичної інтеграції України в контексті гібридної фази російсько-української війни (2014-2021 рр.).....	30
Розділ III. Вплив повномасштабного російського вторгнення на процес євроатлантичної інтеграції України	40
3.1. Особливості узгодження позицій держав-членів НАТО щодо членства України в Північноатлантичному альянсі.....	40
3.2. Результати Вільнюського (2023 р.) та Вашингтонського (2024 р.) самітів НАТО і гарантії безпеки для України.....	47
Висновки	58
Список використаних джерел і літератури	62

ВСТУП

Актуальність теми. Геополітичне положення України, загроза військової агресії з боку росії та прагнення забезпечити стійкий розвиток економіки, культури та соціальної сфери роблять інтеграцію до євроатлантичних структур надзвичайно важливим пріоритетом зовнішньої та безпекової політики. Посилення співробітництва з НАТО дозволяє Україні підвищити обороноздатність, інтегруватися до європейської системи безпеки та забезпечити гарантовану підтримку на міжнародній арені. Внесення змін до Конституції України у 2019 році, які закріпили незворотність європейського та євроатлантичного курсу держави, підкреслює стратегічну важливість цієї інтеграції.

Дослідження теми є актуальним не лише з точки зору міжнародних відносин, але й у контексті внутрішніх суспільно-політичних трансформацій. Сучасна євроатлантична інтеграція передбачає адаптацію України до стандартів НАТО, зміцнення оборонної та безпекової інфраструктури, а також протидію новим загрозам, спричиненим військовою агресією росії. Наявність аналітичних досліджень та стратегічних документів на рівні державних органів підтверджує практичну та наукову значущість обраної теми.

Об'єкт дослідження: національна безпека України в контексті євроатлантичної інтеграції держави.

Предмет дослідження: трансформація підходів стосовно забезпечення національної безпеки України в умовах євроатлантичного зовнішньополітичного курсу.

Мета роботи: розглянути проблему забезпечення національної безпеки України, вказуючи на роль євроатлантичної інтеграції, як одного з головних факторів національної безпеки України.

Завдання:

1. з'ясувати зміст поняття «національна безпека» та здійснити аналіз стану наукового опрацювання проблеми;
2. проаналізувати методологію та методи проведеного дослідження;

3. дослідити генезу формування системи розробки концептуальних засад державної політики національної безпеки України та простежити її еволюцію в умовах Революції Гідності;
4. проаналізувати особливості процесу євроатлантичної інтеграції України в контексті гібридної фази російсько-української війни у 2014–2021 рр.;
5. визначити специфіку узгодження позицій держав-членів НАТО щодо перспектив членства України в Альянсі;
6. узагальнити результати Вільнюський саміт НАТО 2023 року та Вашингтонський саміт НАТО 2024 року, а також проаналізувати надані Україні гарантії безпеки.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури (79 позицій). Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок, основний текст – 61 сторінка.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Національна безпека держави: зміст поняття та стан наукового опрацювання проблеми

Проблематика євроатлантичної інтеграції України та забезпечення національної безпеки держави привертала увагу вітчизняних науковців упродовж усього періоду незалежності, однак особливої актуальності набула після подій 2014 та 2022 років. Аналіз наявної наукової літератури дозволяє систематизувати її за кількома тематичними напрямками.

Концептуально-теоретичні засади національної безпеки досліджувались у працях широкого кола авторів. Понятійно-категоріальний апарат у сфері національної безпеки розробляли Л. Казакова [21], Х. Маркович [29], Ю. Загуменна [17], В. Тихий [58], В. Ліпкан [27], Б., Мельниченко, Н. Фігель [30], О. Полтораков [35], О. Турченко, Ю. Груценко [59], В. Хаустова, Н. Трушкіна [63], В. Шахов [65], О. Клочко, І. Семенець-Орлова [22], О. Косілова [25]. Зокрема, Ю. Загуменна здійснила ґрунтовний аналіз сучасних концептуальних підходів до розуміння поняття «національна безпека», а В. Ліпкан зосередився на визначенні системи забезпечення національної безпеки України. О. Полтораков дослідив реконцептуалізацію поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі, що є важливим для розуміння теоретичного підґрунтя досліджуваної проблематики.

Загальнофілософський та соціально-економічний аналіз феномену національної безпеки держави здійснено у колективній монографії за редакцією В. Бліхара та ін. [32]. Питання розуміння сутності національної безпеки у світоглядно-понятійному і науково-теоретичному вимірах розглядав О. Сосін [50], а концепт «національна безпека» в категоріальному апараті публічного управління досліджувала Л. Мунтян [31]. Системні засади національної безпеки

України аналізував В. Смолянук та розглядав осягнення її сутності в контексті незалежності держави [47; 48].

Правові та конституційні аспекти національної безпеки стали предметом окремого наукового напрямку. Конституційно-правові засади національної безпеки України комплексно досліджено у монографії В. Антонова [3]. Конституційно-правове забезпечення набуття Україною повноправного членства в ЄС та НАТО є предметом монографічного дослідження В. Гомоная [11].

Законодавчі основи забезпечення національної безпеки розглядали Н. Степаненко та А. Безкровний [52], правові проблеми у цій сфері – В. Лобко [28]. Національна безпека в умовах воєнного стану досліджувалась у працях К. Ізбаш та С. Дерев'янкіна [20], а особливості її забезпечення в режимі воєнного стану – О. Васильчишиним, В. Титором та І. Кекішем [7]. Суб'єктний склад сектору безпеки та оборони аналізував О. Сокурєнко [49].

Відносини України з НАТО та євроатлантична інтеграція є одним із центральних напрямів наукових досліджень. Трансформацію відносин між Україною та НАТО в історичному аспекті за період 1991–2019 рр. комплексно дослідили Л. та М. Алексієвці [2]. Хронологія та ключові етапи розвитку відносин між Україною і НАТО відображені у матеріалах офіційного порталу «Україна – НАТО» [64].

Формати взаємодії України та євроатлантичної спільноти в контексті повномасштабного вторгнення Росії проаналізував А. Бузаров [6]. Міжнародну підтримку та перспективи євроатлантичної інтеграції України досліджував І. Заюков [18]. Позицію адміністрації Дж. Байдена щодо євроатлантичних прагнень України розглянув В. Пашков [34].

Гібридна війна та безпекові виклики розглядаються в контексті російської агресії проти України. Феномен гібридної війни досліджувався у колективній монографії під загальною редакцією Р. Додонова [10], а також у монографії під редакцією В. Горбуліна [13; 46], яка присвячена світовій гібридній війні та українському фронту.

Фактор державоцентричності та концепція безпеки людини розглядалися у статті І. Аблазова та Л. Гордієнка [1], де досліджувався британський досвід упровадження концепції людської безпеки стосовно системи національної безпеки України. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави аналізували В. Білий та В. Михальчук [5], Є. Таран [57].

Попри значний масив наукових праць, присвячених окремим аспектам досліджуваної проблематики, комплексний аналіз трансформації євроатлантичної інтеграції України в умовах повномасштабного збройного конфлікту залишається недостатньо розробленим. Більшість наявних досліджень або зосереджені на окремих хронологічних періодах, або охоплюють лише правові чи лише політичні аспекти цього процесу. Саме тому комплексне дослідження євроатлантичної інтеграції України у взаємозв'язку з трансформацією її системи національної безпеки зберігає свою наукову актуальність і новизну.

Термін «національна безпека» має американське походження, що створює певні труднощі при його тлумаченні в контексті вітчизняного політико-правового дискурсу. Це пояснюється кількома факторами. По-перше, перекладом слова «нація», по-друге – різними підходами до визначення цілісного поняття «національна безпека». Зараз немає єдиного визначення цього терміну [21, с. 129]. Відмінності у підходах до трактування поняття «національна безпека» зумовлені низкою об'єктивних факторів.

По-перше, національна безпека є складним і багатовимірним явищем суспільно-політичної дійсності. Вона поєднує політичні, економічні, військові, соціальні та інші аспекти, тому має міждисциплінарний характер і не може бути повністю розкрита в межах однієї універсальної дефініції.

По-друге, зміст цього поняття значною мірою залежить від конкретних історичних і політичних умов розвитку держави. Відповідно, у різні періоди та в різних країнах підходи до його розуміння можуть змінюватися разом із трансформацією суспільних потреб, міжнародного середовища та характеру загроз.

По-третє, національна безпека охоплює широкий спектр викликів і ризиків, які можуть мати різну природу – від військових до економічних, інформаційних чи екологічних. Саме тому окремі дослідники акцентують увагу лише на певних складових цього явища, що також призводить до різних інтерпретацій.

Поняття національної безпеки посідає особливе місце серед фундаментальних категорій сучасного державознавства та безпекознавства. Попри його широке вживання як у науковому, так і в нормативному дискурсі, змістовне наповнення цього поняття залишається предметом дискусії: різні дослідницькі традиції акцентують увагу на різних аспектах – на захисті державних інститутів, на забезпеченні прав людини, на стійкості суспільства в цілому. Енциклопедичний підхід фіксує його як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [23, с. 38].

Нормативне визначення національної безпеки в Україні закріплено у низці ключових правових актів: Конституції України, Законі України «Про національну безпеку України» та Указі Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» [24; 40; 44]. Зазначені документи формують ієрархічно організовану нормативно-правову основу, в межах якої здійснюється практична діяльність усіх суб'єктів безпекової системи держави.

Закон України «Про національну безпеку України» у статті 1 розмежовує два суміжних поняття, які нерідко вживаються як синоніми. Державна безпека охоплює захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру, тоді як національна безпека є ширшим поняттям – вона поширюється на загрози будь-якого походження, включаючи воєнні. Таке розмежування має не лише теоретичне, а й практичне значення: воно визначає коло суб'єктів і механізмів реагування залежно від характеру конкретної загрози.

Порівняльний аналіз наведених дефініцій свідчить про те, що вони є суттєво близькими за змістом, а єдина диференціююча ознака полягає в

характері загроз: державна безпека орієнтована виключно на загрози невоєнного походження, натомість національна безпека охоплює загрози будь-якого характеру. З цього випливає, що національна безпека є поняттям більш широким і таким, що логічно включає державну безпеку як свій компонент [26, с. 166].

Попри формальне розмежування понять, законодавчі визначення у сфері безпеки не позбавлені концептуальних суперечностей. І. Аблазов та Л. Гордієнко вказують на внутрішню неузгодженість чинного регулювання: на їхню думку, наведені у законі визначення не відповідають статті 3 Конституції України, в якій найвищою соціальною цінністю виступають людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека. Йдеться про принципову розбіжність між гуманістичною логікою Конституції, що ставить людину в центр усіх державних пріоритетів, і державоцентричною спрямованістю окремих законодавчих визначень, де захист інститутів держави домінує над захистом конкретної особи [1, с. 113].

Змістовне розкриття поняття «національна безпека» через його етимологічні та понятійні засади здійснює О. Сосін. На підставі аналізу латинського походження слова «нація» (лат. *natio* – народ) учений розмежовує три смислові виміри словосполучення «національна безпека»:

- по-перше, безпека народу як моноетносу або багатонаціональної спільноти, члени якої виступають співгромадянами;
- по-друге, безпека суспільства як сукупності людей, об'єднаних спільними умовами життєдіяльності;
- по-третє, безпека держави як організаційно-правової форми об'єднання народів і націй [50].

Ця тріада відображає концептуальну ієрархію суб'єктів і об'єктів безпеки, що збігається з підходом вітчизняного законодавця.

О. Сосін пропонує розглядати національну безпеку у двох взаємопов'язаних вимірах. З одного боку – це ступінь реальної захищеності інтересів особистості, суспільства та держави від загроз різного походження. З іншого – це динамічний показник здатності держави і суспільства протистояти

цим загрозам самостійно або у взаємодії з партнерами, зберігаючи суверенітет, територіальну цілісність та соціальну стабільність.

Такий підхід переносить акцент із статичного стану захищеності на активну спроможність до протидії, що є концептуально важливим, особливо в умовах сучасних гібридних і воєнних загроз. На цьому підґрунті дослідник виокремлює три взаємозалежних складники національної безпеки: захист інтересів особистості, суспільства і держави, розглядаючи кожен із них не ізольовано, а як елемент єдиної системи, де ослаблення одного рівня неминуче позначається на стійкості решти [50].

У наукових працях В. Білого та В. Михальчука національна безпека трактується як спроможність держави зберігати власну цілісність, ефективно вирішувати політичні, економічні й соціальні завдання, а також виступати повноцінним і незалежним учасником системи міжнародних відносин. Аналізуючи політику у сфері національної безпеки, дослідники акцентують увагу на її ключовому призначенні – забезпеченні реалізації національних інтересів із використанням усього спектра наявних ресурсів і інструментів [5, с. 94].

Водночас поняття національної безпеки доцільно розглядати як стан захищеності держави від внутрішніх і зовнішніх чинників, здатних загрожувати її територіальній цілісності, суверенітету, політичній стабільності, економічному розвитку та соціальному благополуччю населення. У цьому контексті окремі науковці визначають національну безпеку як категорію, що відображає рівень захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод людини, суспільства й держави або ж, навпаки, ступінь відсутності загроз щодо базових цінностей і інтересів [12, с. 43].

Забезпечення національної безпеки передбачає комплексну діяльність, спрямовану на запобігання потенційним ризикам, своєчасне реагування на них і мінімізацію їхніх наслідків. Це охоплює управління ризиками, розроблення стратегічних підходів, формування ефективних інституційних механізмів, а також розвиток міжнародного співробітництва. Важливу роль у цьому процесі

відіграє укладення та виконання міжнародних договорів і зобов'язань, що сприяють обміну інформацією, координації спільних дій і протидії спільним викликам [29, с. 13].

Водночас у науковій літературі інколи простежується тенденція до ототожнення понять «національна безпека» та «державна безпека», однак таке трактування не є цілком коректним, оскільки національна безпека має ширший зміст і включає не лише захист державних інститутів, а й забезпечення безпеки суспільства та особистості. З огляду на це доцільно передусім розглянути базове поняття «безпека», яке слугує основою для визначення всіх її різновидів.

Безпека – це категорія, яка охоплює не лише державний та суспільний порядок, а й елементи з іншими адміністративно-правовими аспектами. Вона є об'єктивним явищем реальності, яке існує незалежно від того, чи усвідомлюється воно. Безпека є основоположною категорією для багатьох наук.

Як загальнонаукове поняття, «безпека» може бути розглянута в кількох аспектах:

1) як певний стан або рівень захищеності життєво важливих інтересів, а також такий стан об'єктів безпеки, за якого вони мають здатність ефективно протидіяти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам;

2) як стан і тенденції розвитку соціуму, що включає життєво важливі інтереси та систему, яка складається з загроз, інтересів і чинників впливу на них.

Безпеку можна розглядати з кількох різних аспектів. Передусім її часто визначають як такий стан, за якого відсутня загроза небезпеки, тобто безпека фактично ототожнюється зі станом захищеності. Водночас у межах синергетичного підходу це поняття трактується значно ширше: безпека розглядається не як статичний, а як динамічний стан, що постійно змінюється під впливом різних внутрішніх і зовнішніх чинників. Проте, попри різноманіття наукових підходів до її визначення, можна виділити ключову характеристику: безпеку доцільно аналізувати у триєдиному вимірі «людина – суспільство – держава», оскільки саме взаємодія цих елементів формує її комплексний зміст [27, с. 58].

Наявність різноманітних небезпек і загроз зумовлює існування багатьох видів безпеки. Їх класифікація ґрунтується на двох основних критеріях: суб'єкті, на інтереси якого спрямовані загрози (структурний критерій), та сфері суспільного життя або напрямі людської діяльності, у межах яких вони виникають (функціональний критерій). Залежно від суб'єкта, інтереси якого можуть зазнавати негативного впливу різних небезпек, виділяють, зокрема, державну, регіональну безпеку, а також безпеку підприємницької діяльності та безпеку життєдіяльності громадян.

Відповідно до функціонального підходу, В. Тихий виділяє низку основних видів безпеки, які охоплюють різні сфери суспільного життя:

– Політична безпека розглядається як такий стан внутрішньої стабільності держави, за якого спеціальними механізмами та інструментами запобігається виникненню загроз політичним інтересам держави, суспільства та громадян. Деякі дослідники також включають до цього поняття захист системи влади, збереження конституційного ладу, а також підтримання політичної та соціальної стабільності.

– Воєнна безпека визначається як стан, за якого відсутні або ефективно нейтралізуються загрози застосування воєнної сили, що можуть становити небезпеку для державного суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів держави.

– Правова безпека пов'язана із запобіганням правовим ризикам та небезпекам, що виникають у результаті юридичної діяльності. Зокрема, йдеться про недопущення невідповідності законодавчих актів нормам вищої юридичної сили, насамперед Конституції, а також про дотримання правових норм у суспільстві.

– Соціальна безпека характеризує такий стан суспільства, за якого запобігається деградації соціальної сфери. До загроз у цій сфері належать зростання рівня злочинності, безробіття, зниження рівня життя та освіти, а також посилення соціальної нерівності й поляризації суспільства.

– Демографічна безпека стосується наявності або відсутності загроз для чисельності населення та його етнічної структури, що може впливати на довгостроковий розвиток держави.

– Психологічна безпека пов'язана зі станом, за якого відсутні фактори, що негативно впливають на психологічний комфорт людини. Її порушення може проявлятися через відчуття втрати соціального статусу, приниження гідності або інші емоційні переживання.

– Інтелектуальна безпека передбачає захист інтелектуальних інтересів громадян і результатів їхньої творчої та наукової діяльності від можливих загроз чи посягань.

– Екологічна безпека визначається як стан довкілля, за якого відсутні або мінімізовані антропогенні загрози, а також негативні наслідки природних катастроф і техногенних аварій.

– Сировинна безпека пов'язана із забезпеченням стабільного функціонування та збереження мінерально-сировинної бази держави чи окремих регіонів, а також із запобіганням загрозам її виснаження.

– Продовольча безпека означає такий стан, за якого запобігається виникненню дефіциту продовольства, голоду або поширенню небезпечних чи забруднених продуктів харчування.

– Інформаційна безпека характеризує стан захищеності інформаційної сфери особи, суспільства та держави, що передбачає належний захист інформаційних ресурсів і запобігання інформаційним загрозам.

– Економічна безпека визначається як стан, за якого відсутні або ефективно нейтралізуються загрози розвитку економічних систем різних рівнів – від домогосподарств і підприємств до регіональної та національної економіки [58, с. 36].

Як показує класифікація В. Тихого, серед численних видів безпеки не згадується національна безпека, хоча цей термін є ключовим для розуміння загальної безпеки держави. Національна безпека, за різними визначеннями, відображає стан захищеності країни та її населення від внутрішніх і зовнішніх

загроз у всіх аспектах життєдіяльності. Вона забезпечує захист національних інтересів, політичного устрою, територіальної цілісності та попереджає загрозу дестабілізації або агресії з боку інших держав.

Попри те, що історично та теоретично поняття національної безпеки переважно пов'язувалося з військовими аспектами, у сучасних підходах значно ширше тлумачення цього явища пропонує Організація Об'єднаних Націй. ООН розглядає національну безпеку не лише крізь призму зовнішніх воєнних загроз, а й як комплексне явище, що охоплює різні сфери суспільного життя. У цьому контексті виокремлюють сім основних складових безпеки: економічну безпеку, продовольчу безпеку, безпеку у сфері охорони здоров'я, екологічну безпеку, особисту безпеку, безпеку спільнот, а також політичну безпеку [17, с. 37].

Таким чином, аналіз наукових підходів до трактування поняття «національна безпека», запропонованих як українськими, так і зарубіжними дослідниками, свідчить про тісний зв'язок цього поняття із категорією «інтереси». При цьому йдеться як про інтереси окремої особи, так і про інтереси держави в цілому. Відповідно, безпека особистості та безпека держави виступають ключовими складовими концептуального розуміння національної безпеки [66, с. 132].

Так, український науковець В. Антонов визначає національну безпеку України як загальнонаціональний стан захищеності ключових інтересів людини, громадянина, суспільства та держави. За його трактуванням, цей стан забезпечує стабільний розвиток суспільства та передбачає своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізацію як реальних, так і потенційних загроз національним інтересам держави.

Водночас дослідник розрізняє поняття «національна безпека» і «система національної безпеки». Під системою національної безпеки він розуміє сукупність відносно самостійних, але взаємопов'язаних і структурно відокремлених елементів, які у своїй єдності формують цілісну систему, спрямовану на забезпечення розвитку та захисту інтересів людини, суспільства і держави від загроз [3, с. 33].

Таким чином, національна безпека не є окремим видом, а інтегрує в себе різні аспекти безпеки, включаючи політичну, економічну, воєнну, екологічну, інформаційну та інші. Вона розглядається як сукупність заходів, що гарантують стабільність і розвиток держави в умовах різноманітних викликів і загроз, і є основою для збереження її суверенітету та добробуту громадян [48, с. 111].

Отже, національна безпека – це стан, за якого особа, суспільство та держава захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз. Оборона та загальна безпека держави є невід’ємними складовими цього процесу. Будь-яка загроза, що може шкодити правам людини або суверенітету, становить ризик для національної безпеки, що підкреслює тісний зв’язок між захистом громадян і стабільністю держави [35, с. 22].

У відповідності із положеннями Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003), національна безпека є станом захищеності життєво важливих інтересів, що гарантує сталий розвиток суспільства та своєчасне виявлення, попередження і нейтралізацію загроз національним інтересам. Закон вказує на численні сфери, в яких повинна бути забезпечена національна безпека, включаючи правоохоронну діяльність, боротьбу з корупцією, прикордонну діяльність, оборону, міграційну політику, охорону здоров'я, освіту, інформаційну безпеку, кібербезпеку, соціальну політику, економічні і фінансові питання, енергетику, екологію і багато інших [41].

У Законі України «Про національну безпеку України» 2018 р. поняття національної безпеки подано у більш узагальненому та спрощеному вигляді і розуміється як забезпечення захищеності основних складових державності, серед яких суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад та інші життєво важливі національні інтереси від загроз (ст. 1, п. 9). Водночас це визначення значною мірою перетинається з категорією «державна безпека», яка передбачає забезпечення охорони тих самих базових елементів держави, але передусім у контексті протидії невоєнним викликам (ст. 1, п. 4).

Закон 2018 року також запроваджує поняття «воєнної безпеки» (ст. 1, п. 2) та «громадянської безпеки» (ст. 1, п. 3). Громадянська безпека означає «захищеність життєво важливих інтересів, прав і свобод людини та громадянина, які є пріоритетними для діяльності органів безпеки, державних установ, органів місцевого самоврядування та громадськості у реалізації і захисті національних інтересів від загроз» [40].

Пункт 3 статті 3 Закону визначає ключові національні інтереси України:

- захист державного суверенітету, територіальної цілісності;
- забезпечення сталого розвитку держави;
- набуття членства в ЄС та НАТО [40].

Отже, у сучасних наукових підходах національна безпека трактується значно ширше, ніж суто військовий чи державницький аспект. Вона постає як багатовимірна система, спрямована на гарантування захищеності базових інтересів особи, суспільства та держави. До її структури входять різні сфери суспільного розвитку – політична, економічна, соціальна, інформаційна, екологічна, оборонна та інші, що свідчить про її комплексний і інтегрований характер. У більшості наукових визначень ключовим елементом національної безпеки виступає захист національних інтересів, які охоплюють як інтереси особистості, так і суспільства та держави.

1.2. Джерельна база, методологія та методи дослідження

Зазначена дослідницька проблема потребує ґрунтовного опрацювання та аналізу широкого кола джерел різного характеру. У ході проведення дослідження було використано різноманітні джерела, що зумовило необхідність їх упорядкування та класифікації. Така систематизація також обумовлена специфікою теми дослідження, визначеними завданнями та поставленою метою. Відповідно, джерельну базу, залучену в процесі наукового аналізу, умовно можна поділити на кілька основних груп.

Законодавчі документи. Важливе місце серед використаних джерел займають нормативно-правові акти. Саме вони дають змогу простежити

трансформацію державних пріоритетів, цінностей і напрямів реформ на різних етапах розвитку державної політики, а також здійснити порівняльний аналіз сучасної моделі євроатлантичної інтеграції України з її початковими концептуальними засадами.

До цієї групи джерел належать, зокрема, такі нормативно-правові акти: Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [38]; Закон України «Про основи національної безпеки України» [41]; Воєнна доктрина України [9]. Окрім цього, у дослідженні було проаналізовано Стратегію національної безпеки України 2007 року [53], 2012 року [54], 2015 року [55] та 2020 року [56]. Їх аналіз дозволив простежити еволюцію підходів держави до забезпечення національної безпеки, зокрема зміни у визначенні ролі співробітництва між Україною та НАТО. Також було розглянуто ключові документи, що формують правову основу відносин між Україною та НАТО [15; 37; 61; 62].

Нормативно-правова база євроатлантичної інтеграції України включає низку ключових актів, які заклали основу для розвитку співпраці з Альянсом. Серед них Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО [62] 1997 року та Декларація про її доповнення [15] 2009 р.; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України» [37], який офіційно визначив євроатлантичну інтеграцію як ключовий напрямок зовнішньої політики країни.

Заяви, промови та публічні виступи міжнародних акторів. Важливою групою джерел стали заяви, промови та публічні виступи міжнародних політичних діячів. Їх аналіз дозволив дослідити основні принципи, підходи та пріоритети сучасного євроатлантичного курсу України, сформовані не лише на основі нормативно-правових документів, а й з урахуванням актуальних умов та трансформацій міжнародної системи [73; 8; 68].

Матеріали міжнародних конференцій та самітів. У дослідженні також використано матеріали міжнародних самітів НАТО, зокрема комюніке Мадридського саміту 2022 року, Вільнюського саміту 2023 року та

Вашингтонського саміту 2024 року [71; 78; 79]. Їх аналіз дав змогу ознайомитися з офіційною позицією держав-членів Альянсу щодо ключових безпекових питань, а також порівняти її з окремими публічними заявами представників країн-членів НАТО.

Крім того, зазначені документи дозволили визначити загальне бачення Альянсу щодо сучасної безпекової ситуації в євроатлантичному регіоні, перспектив підтримки України у протидії російській агресії, а також можливостей її подальшої інтеграції до НАТО як майбутнього повноправного члена організації.

Комплексний аналіз використаної джерельної бази дав можливість всебічно оцінити та простежити трансформацію процесу євроатлантичної інтеграції України в період її незалежності. Завдяки опрацюванню різних груп джерел стало можливим проаналізувати еволюцію цього процесу упродовж 1991–2023 рр., зокрема визначити особливості його розвитку після повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році. Саме ця подія стала важливим переломним моментом, що суттєво вплинув на переосмислення підходів до євроатлантичної інтеграції України, її ролі у відносинах з Європейським Союзом і НАТО, а також на загальне бачення місця цих організацій у сучасній системі міжнародних відносин.

Водночас слід підкреслити, що запропонована класифікація джерел була зумовлена специфікою дослідження, поставленими у ньому науковими завданнями та головною метою роботи, що дозволило системно й послідовно розкрити досліджувану проблематику.

Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових підходів, концепцій і теорій, що формують загальну пізнавальну базу для аналізу процесу євроатлантичної інтеграції України. Методологія дослідження охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів: загальнонауковий, теоретичний і спеціально-науковий. На загальнонауковому рівні дослідження спирається на фундаментальні принципи наукового пізнання – науковості, об'єктивності, системності та історизму. Принцип науковості передбачає використання

верифікованих даних, критичне ставлення до джерел і виключення суб'єктивних оцінок, що не підкріплені документальною або аналітичною базою. Принцип об'єктивності зумовлює неупереджений аналіз фактів і процесів незалежно від їхнього суперечливого або політично чутливого характеру, що є особливо важливим з огляду на гостроту досліджуваної проблематики в сучасному безпековому контексті.

Принцип системності дозволяє розглядати євроатлантичну інтеграцію не як ізольоване явище, а як складову ширшої системи міжнародних відносин і безпекової архітектури, де кожен елемент перебуває у взаємозв'язку з іншими. Принцип історизму забезпечує розгляд явищ у їхній динаміці та в конкретно-історичному контексті, що є принципово важливим з огляду на хронологічні рамки дослідження – від проголошення незалежності України у 1991 році до сьогодення.

На теоретичному рівні методологічну основу роботи формують концепції та підходи теорії міжнародних відносин і безпекових студій. Зокрема, неореалістична парадигма використовується для пояснення логіки поведінки держав в умовах анархічної міжнародної системи, де ключовим мотивом зовнішньополітичної діяльності є прагнення до безпеки та виживання. У контексті цього дослідження неореалістична оптика дозволяє осмислити стратегічний вибір України на користь євроатлантичної інтеграції як раціональну відповідь на наростання зовнішніх загроз з боку Російської Федерації, а також пояснити балансування загроз як один із базових механізмів зовнішньої політики держави [1; 6; 26].

Підходи ліберального інституціоналізму дають змогу осмислити роль НАТО як міжнародної інституції у формуванні стабільності, норм поведінки держав і механізмів колективної безпеки. Відповідно до цього підходу, міжнародні організації здатні суттєво впливати на поведінку держав, сприяти зниженню рівня невизначеності та конфліктності у міжнародних відносинах. Саме крізь призму ліберального інституціоналізму стає можливим пояснити прагнення України до членства в Альянсі з огляду на очікувані інституційні

вигоди – гарантії безпеки, доступ до механізмів колективної оборони та підвищення міжнародного авторитету держави.

Елементи конструктивізму застосовуються для аналізу ідентитарного виміру євроатлантичного курсу України. Конструктивістський підхід акцентує увагу на тому, що зовнішньополітичні орієнтири держав визначаються не лише матеріальними інтересами, а й уявленнями про національну ідентичність, цінності та норми. У цьому контексті євроатлантична інтеграція розглядається не лише як прагматичний безпековий вибір, а й як вираження цивілізаційної та ціннісної ідентифікації України із західним демократичним співтовариством. Особливо показовою в цьому відношенні є еволюція суспільних настроїв та офіційного дискурсу щодо членства в НАТО – від амбівалентності у 1990-х роках до стійкої проєвроатлантичної орієнтації після подій 2014 і 2022 років [2; 6; 67].

Концепція балансування загроз слугує важливим інструментом для пояснення динаміки відносин України з Альянсом у різні історичні періоди. Вона дозволяє проаналізувати, як зростання сприйнятої загрози з боку Росії безпосередньо корелювало з активізацією євроатлантичного курсу України та зміною суспільних і елітних уявлень про необхідність членства в НАТО. Теорія демократичного миру слугує додатковим концептуальним інструментом для розуміння зв'язку між внутрішньополітичними трансформаціями України та її прагненням до інтеграції у західні структури безпеки. Вона дозволяє розглядати демократизацію як чинник, що органічно поєднується з орієнтацією на євроатлантичні інститути, побудовані на спільних ліберально-демократичних цінностях.

На спеціально-науковому рівні використовуються підходи, характерні для досліджень у галузі міжнародних відносин, безпекових студій і публічної політики. Зокрема, підхід аналізу зовнішньої політики дозволяє дослідити процес прийняття зовнішньополітичних рішень в Україні на різних етапах її незалежності, визначити роль внутрішніх і зовнішніх чинників у формуванні євроатлантичного курсу, а також виявити вплив окремих акторів – президентів,

урядів, парламентської більшості – на трансформацію безпекової стратегії держави.

Під час підготовки дослідження було застосовано низку наукових методів і підходів, які дали змогу всебічно проаналізувати досліджувану проблематику. Системний підхід дозволив комплексно дослідити співробітництво між Україною та Організацією Північноатлантичного договору. Аналітико-синтетичний метод дав можливість здійснити цілісний аналіз процесу трансформації підходів до забезпечення національної безпеки України з 1991 року до сьогодні, а також простежити розвиток відносин між Україною та НАТО і зміну ролі Альянсу у системі безпеки держави.

Порівняльний метод використовувався для дослідження змін у правовій та інституційній сфері безпеки і оборони України, зокрема для порівняльного аналізу законодавства України у сфері євроатлантичної інтеграції. Застосування проблемно-хронологічного методу дозволило відстежити динаміку та етапи розвитку державної політики у сфері національної безпеки, зокрема шляхом аналізу Стратегій національної безпеки України, ухвалених у різні періоди її незалежності. Крім того, цей метод дозволив дослідити етапи розвитку відносин між Україною та НАТО, а також визначити вплив кризових подій і викликів на формування безпекової політики держави [13; 17; 20].

Метод узагальнення був використаний для формування цілісної характеристики процесу євроатлантичної інтеграції України, визначення його основних принципів, особливостей, викликів та кризових моментів. Комплексний підхід застосовано для всебічного вивчення процесу європейської та євроатлантичної інтеграції України, а також для аналізу взаємопов'язаних факторів, які впливають на трансформацію цього процесу. Метод контент-аналізу дав змогу всебічно дослідити різноманітні джерела інформації щодо співпраці України з НАТО. Завдяки цьому підходу можна було систематично вивчати та порівнювати законодавчі акти, стратегічні документи, офіційні заяви та інші матеріали, виявляючи ключові тенденції, пріоритети та напрями взаємодії.

Отже, важливою основою проведеного дослідження стала широка та різноманітна джерельна база, яка дала змогу всебічно розглянути різні аспекти євроатлантичної інтеграції України. Використані джерела дозволили проаналізувати концептуальні засади формування національної безпеки України, простежити етапи становлення та сучасний стан взаємовідносин між Україною й Організацією Північноатлантичного договору, а також визначити роль України у системі європейської безпеки та перспективи подальшого розвитку її євроінтеграційного курсу. Теоретико-методологічна база сприяла комплексному осмисленню трансформації безпекової політики України на сучасному етапі та дослідженню особливостей розвитку євроатлантичної інтеграції, яка відіграє важливу роль у забезпеченні та зміцненні національної безпеки держави. Було застосовано різні наукові методи та підходи, що дозволило здійснити ґрунтовний аналіз досліджуваної проблематики. Їх використання сприяло більш повному розкриттю особливостей формування та реалізації безпекової політики України в контексті інтеграції до євроатлантичних структур.

РОЗДІЛ II

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА АКТУАЛЬНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Генеза системи розробки концептуальних засад державної політики національної безпеки України та її еволюція на тлі Революції Гідності

Сучасна національна система забезпечення безпеки України ще не досягла повної сформованості й не відповідає жодній із класичних моделей безпеки в чистому вигляді. Наразі для України найбільш прийнятною є концепція колективної безпеки в межах Європейського Союзу та НАТО. Такий підхід найбільше відповідає ключовим інтересам держави та сприяє ефективному вирішенню важливих політичних, військових, соціальних і економічних завдань, одночасно зменшуючи ризики та загрози у сфері безпеки [5, с. 93].

Держава відіграє ключову роль у забезпеченні адміністративно-правових засад національної безпеки. Вона реалізує свої функції через законодавчу, виконавчу та судову гілки влади як на центральному, так і на місцевому рівнях. Основне завдання держави полягає у створенні та підтримці організаційно-правових умов для вирішення проблем, що потребують залучення зусиль усього суспільства та всіх сфер життя – виробництва матеріальних, духовних і соціальних благ. Держава насамперед має визначити національні інтереси свого народу, співвіднести їх із інтересами міжнародної спільноти та реалізувати заходи для їх практичного забезпечення [11, с. 27].

Державні органи у сфері національної безпеки здійснюють діяльність, спрямовану на прогнозування, своєчасне виявлення, попередження та нейтралізацію як внутрішніх, так і зовнішніх загроз [11, с. 27]. Вони забезпечують безпеку у воєнній, зовнішньополітичній, економічній, інформаційній, екологічній та кіберсфері, захищають суверенітет і

територіальну цілісність України, підтримують стабільний розвиток економіки та гарантують особисту безпеку й конституційні права громадян.

Ключовим нормативним документом, що визначає основи державної політики у цій сфері, є Конституція України. Так, стаття 17 закріплює, що захист державного суверенітету, територіальної цілісності, а також забезпечення економічної й інформаційної безпеки є головними обов'язками держави та справою всього народу [24].

До ключових засад національної безпеки України належать положення Конституції країни. Зокрема, статті 3, 16, 17 та 18 закріплюють основи конституційного ладу, а термін «національна безпека» згадується у статтях 32, 34, 36, 39 та 44. Так, у п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції зазначено, що принципи політики національної безпеки України визначаються виключно законами [24]. Серед основних законів, що регулюють реалізацію національної оборони та безпеки держави, виділяють: Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [38]; «Про національну безпеку України» [40]; «Про Збройні Сили України» [39]; «Про Службу безпеки України» [42].

Особливу роль у реалізації політики національної безпеки відіграє Президент України, який уповноважений призначати керівників правоохоронних та військових органів, а також очолює Раду національної безпеки і оборони України (РНБО) [24].

РНБО займає ключове місце в системі державних органів, відповідальних за безпеку та оборону держави, її повноваження визначені ст. 107 Конституції України [24]. Одним із ключових напрямів роботи РНБО є підготовка пропозицій для Президента щодо внутрішньої та зовнішньої політики у сфері безпеки та оборони, передусім щодо захисту державного суверенітету та участі України у міжнародних відносинах.

Концептуальні засади державної політики України у сфері безпеки змінювались протягом незалежності, зокрема щодо зовнішньополітичної діяльності. Аналіз цих змін можливий завдяки Стратегіям національної безпеки України, затвердженим у 2007, 2012, 2015 та 2020 роках. Стратегія виступає

документом стратегічного планування, який окреслює головні загрози національній безпеці, ключові завдання та механізми захисту національних інтересів, слугуючи фундаментом для реалізації державної політики [53] (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Порівняльний аналіз Стратегій національної безпеки України (2007–2020 рр.)

Критерій порівняння	СНБ 2007	СНБ 2012	СНБ 2015	СНБ 2020
Рік затвердження	2007	2012	2015	2020
Президент	В. Ющенко	В. Янукович	П. Порошенко	В. Зеленський
Ключові цілі	Захист прав і свобод громадян, держкордону, тер. цілісності; соціально-економічний розвиток; інтеграція до ЄС і НАТО	Захист суверенітету та тер. цілісності; утвердження ролі регіональної держави; євроінтеграція при збереженні позаблоковості	Відновлення тер. цілісності та суверенітету; протидія корупції; зміцнення безпекових інститутів; інтеграція до ЄС і НАТО	Стримування, стійкість, взаємодія; підвищення обороноздатності; підтвердження євроатлантичного курсу
Головні загрози	Недосконала міжнародна система безпеки; тероризм; корупція; слабкість оборони; екологічні ризики; критичний стан військової техніки	Низька ефективність органів безпеки; незавершеність держкордону; енергетична залежність; корупція; слабкість ЗСУ	Військова агресія рф; окупація Криму та Донбасу; кіберзагрози; інформаційно-психологічний вплив рф; потреба реформ ЗСУ	Агресія рф; мілітаризація Криму; кібератаки; пандемія COVID-19; недостатня модернізація ЗСУ; порушення прав людини на ТОТ
Позиція щодо НАТО	Курс на інтеграцію до НАТО задекларований як стратегічна мета;	НАТО фактично не згадується; збереження позаблоковості;	Повноправне членство в НАТО – пряма стратегічна мета; поглиблення	Підтвердження незмінності євроатлантичного курсу; стратегічна взаємодія з

	поглиблення співпраці з Альянсом	багатовекторність (ЄС, США, рф)	співпраці з Альянсом як пріоритет	НАТО як ключовий принцип безпеки
Позиція щодо рф	рф не визначена як загроза; акцент на врегулюванні питань кордону в Чорному та Азовському морях	рф – партнер; багатовекторна співпраця; відносини з рф рівнозначні відносинам з ЄС та США	рф прямо визначена як агресор; протидія військовій окупації, торговим обмеженням та інформаційним атакам	рф – головна зовнішня загроза; завдання – запобігання агресії та притягнення до правової відповідальності
Характер документа	Переважно декларативний; відсутні конкретні механізми реалізації	Переважно декларативний; орієнтований на багатовекторність; уникнення гострих зовнішньополітичних рішень	Реактивний – відповідь на агресію 2014 р.; акцент на реформуванні сектору безпеки	Комплексний; уперше поєднує оборонний і суспільний виміри; акцент на цифрових послугах та стійкості
Ключові новації	Перша системна стратегія незалежної України; закладення основ євроатлантичного курсу	Введення концепції позаблоковості; відмова від курсу на НАТО як офіційної мети	Повернення до євроатлантичного курсу; пряме іменування рф агресором; курс на реформу ЗСУ і створення ДБР	Тріада «стримування–стійкість–взаємодія»; уперше – акцент на якості адмінпослуг; реакція на COVID-19

Джерело: складено автором на основі Стратегій національної безпеки України 2007, 2012, 2015 та 2020 рр.

Першу Стратегію національної безпеки [53] було затверджено 12 лютого 2007 року за президентства В. Ющенка. Вона окреслювала завдання захисту прав і свобод громадян, державного кордону та територіальної цілісності, сприяння економічному, соціальному та гуманітарному розвитку, а також утвердження культурних цінностей.

Документ також визначав основні загрози: недосконалість міжнародної системи безпеки, регіональні конфлікти, тероризм, високий рівень корупції, слабкість системи оборони та розподілу ресурсів, погіршення екологічного стану, розшарування суспільства та критичний стан військової техніки. Стратегія передбачала врегулювання питань державного кордону в Чорному та Азовському морях, поглиблення співпраці з США та регіональними партнерами, а також створення умов для інтеграції України до ЄС і НАТО.

Другу Стратегію національної безпеки України було затверджено 8 червня 2012 року [54] за президентства Віктора Януковича. Вона загалом продовжувала підходи попередньої Стратегії 2007 року, зберігаючи цілі щодо захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

Основні загрози національній безпеці залишалися схожими: обмежена ефективність міжнародної системи та національних органів безпеки, незавершене оформлення державного кордону, слабкий розвиток паливно-енергетичного комплексу та залежність від імпорту енергоносіїв, економічні проблеми та високий рівень корупції.

Стратегія також відзначала невизначеність меж акваторії Чорного та Азовського морів і Керченської протоки, недосконалу міграційну політику, не повне використання науково-технічного потенціалу та низький рівень боєздатності Збройних Сил України. Документ ставив за мету утвердження України як впливової регіональної держави та просування інтеграції до ЄС, водночас зберігаючи політику позаблоковості і здійснюючи багатовекторну співпрацю з ключовими партнерами – ЄС, США, РФ, регіональними державами та міжнародними організаціями [54]

Щодо євроатлантичної інтеграції, Стратегія 2012 року фактично виключала будь-які прямі згадки про НАТО, залишаючи цю тему обережно відображеною. Після подій Революції Гідності, окупації Криму та частини Донецької й Луганської областей, а також порушення державного кордону, потреба у перегляді підходів до національної безпеки України стала критичною, що призвело до суттєвих змін у наступних стратегічних документах [54]

Третю Стратегію національної безпеки України [55] було затверджено 26 травня 2015 року Президентом П. Порошенком. Її підготовка здійснювалась на основі рішення РНБО «Про Стратегію національної безпеки України» від 6 травня 2015 року.

Головними завданнями Стратегії стало відновлення територіальної цілісності та суверенітету України, протидія корупції, зміцнення державних інститутів безпеки, підвищення рівня життя громадян, вирішення демографічних проблем, поліпшення охорони здоров'я, розвиток освіти та науки, а також підвищення якості адміністративних послуг [55]

Документ передбачав створення умов для повноправного членства України в ЄС та поглиблення співпраці з НАТО, що має забезпечити подальшу інтеграцію в Альянс. Стратегія також акцентувала на реформуванні системи національної безпеки та мінімізації загроз територіальній цілісності країни, а також на формуванні нового зовнішньополітичного позиціонування України.

Серед ключових загроз, зазначених у Стратегії, виділялися агресивні дії РФ, включно з військовою окупацією, торговельно-економічними обмеженнями та інформаційно-психологічними впливами. Також враховувалися активізація міграційних потоків, руйнування економіки на тимчасово окупованих територіях, проблеми кібербезпеки, загрози для інформаційних ресурсів та необхідність реформування ЗСУ. Основні заходи Стратегії включали підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних Сил, розвиток органів національної безпеки, забезпечення економічної стійкості держави, децентралізацію функцій і бюджетних коштів, а також створення Державного бюро розслідувань [55]

Таким чином, Стратегія враховувала нову безпекову ситуацію та актуальні виклики, закріплювала пріоритети співпраці з ЄС і НАТО, відновлення територіальної цілісності та суверенітету, реформування органів безпеки та підвищення обороноздатності країни.

Чинну Стратегію національної безпеки України [56] було затверджено Указом Президента В. Зеленського 14 вересня 2020 року. Необхідність нової

Стратегія зумовлена актуальними викликами: пандемією COVID-19, тривалою військовою агресією рф на Сході України та ризиком ескалації конфлікту, а також потребою посилення обороноздатності країни. Стратегія визначає три ключові принципи безпекової політики:

- стримування – розвиток оборонних спроможностей для запобігання збройній агресії;
- стійкість – здатність держави та суспільства швидко адаптуватися до нових загроз і забезпечувати стабільне функціонування;
- взаємодія – стратегічне співробітництво з ЄС, НАТО та іншими державами на основі національних інтересів України [56].

Основні загрози, визначені Стратегією 2020 року, включають: економічні наслідки COVID-19, загрози надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, спроби рф використати кризу для впливу на трансатлантичну та європейську безпеку, застосування росією політичних, економічних, інформаційно-психологічних, кібернетичних та військових засобів, мілітаризацію Криму, порушення прав людини в Криму та на Донбасі, негативний вплив бойових дій на довкілля, а також недостатню модернізацію ЗСУ.

Серед завдань Стратегії: запобігання агресії росії, притягнення її до правової відповідальності, підвищення обороноздатності ЗСУ, удосконалення адміністративних послуг, створення спроможних громад та забезпечення інклюзії. Варто відзначити, що Стратегія 2020 року підтверджує незмінність євроатлантичного курсу України, підкреслює важливість швидкого реагування держави на нові виклики та вперше акцентує увагу на наданні якісних адміністративних послуг з використанням сучасних технологій.

Аналіз стратегічних документів свідчить, що Стратегія національної безпеки 2020 року є ключовим орієнтиром для комплексного планування діяльності органів державної влади у безпековій сфері [56]. У ній окреслено основні принципи, пріоритетні напрями, завдання та інструменти забезпечення захисту інтересів особи, суспільства і держави.

Серед постійних викликів національній безпеці, зазначених у всіх стратегічних документах, – нестабільність міжнародної та регіональної системи безпеки, високий рівень корупції, недостатня ефективність державного управління, слабка інституційна спроможність сектору безпеки та низький рівень добробуту населення. Стратегії 2007 та 2012 років носили переважно декларативний характер і не передбачали конкретних механізмів реалізації.

Російська агресія зруйнувала більшість ключових положень попередніх стратегій, що зумовило потребу їхнього перегляду. Стратегії 2015 та 2020 років акцентують увагу на підвищенні обороноздатності держави, реформуванні та розвитку Збройних сил України й інших безпекових структур, а також чітко визначають зовнішньополітичний курс держави. У період 1991–2014 років пріоритети національної безпеки у зовнішній політиці часто переглядалися через відсутність суспільної одностайності щодо відносин з НАТО [54; 55;56].

Від початку незалежності України росія проводила активну інформаційну політику, спрямовану на втягнення України та інших пострадянських держав у свою сферу впливу. В рамках цієї інформаційної війни використовуються медіа та соціальні мережі для поширення пропаганди, дезінформації та підриву довіри до української влади й Збройних сил. Такий вплив також мав на меті сформувані сумніви у суспільстві щодо доцільності євроатлантичного курсу України та інтеграції до ЄС і НАТО.

Аналіз громадської думки щодо вступу України до НАТО свідчить про значну динаміку настроїв населення. Ставлення українців до важливості співпраці з Альянсом і перспективи повноправного членства в Організації змінювалося залежно від політичної, економічної та безпекової ситуації в країні, що відображає коливання громадських поглядів упродовж часу (Рис. 2.1).

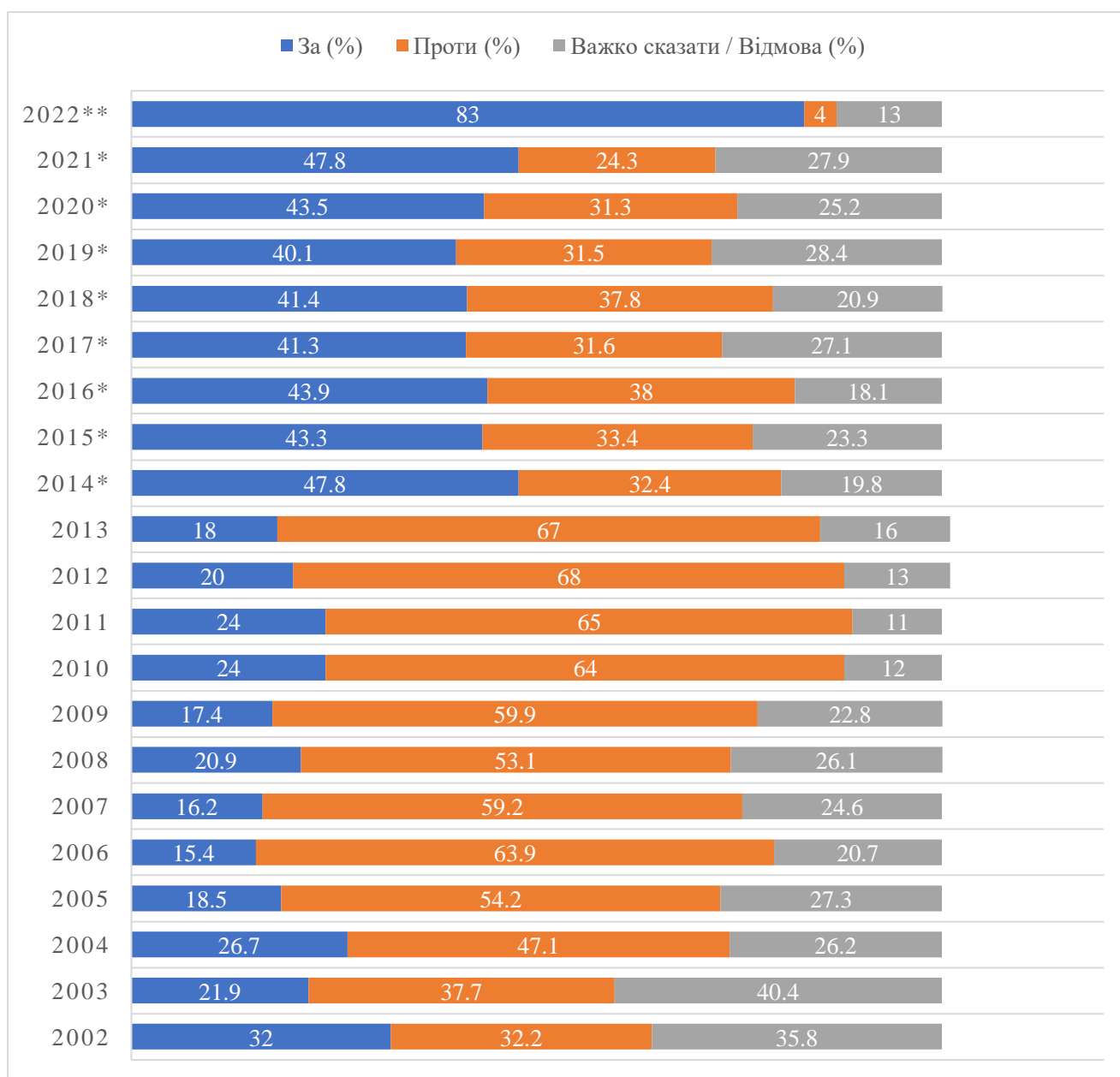

Рис. 2.1. Еволюція ставлення українців до членства в НАТО [67]

У червні 2002 року підтримку членства висловили 32% громадян, стільки ж – 32,2% – були проти. Наступного року тенденція змінилася: 37,7% українців виступали проти, а «за» були лише 21,9%. До лютого 2005 року підтримка членства впала до 18,5%, тоді як 54,2% були проти. Найнижчий показник підтримки зафіксовано на початку 2006 року – 15,4% «за» і 63,9% «проти». До 2010–2011 років ситуація дещо змінилася: 24% українців висловлювали підтримку вступу, водночас 64–65% залишалися проти. Рік до анексії Криму та початку війни на Донбасі лише 18% населення підтримували членство, а 67% були проти.

Після анексії Криму та ескалації конфлікту на сході країни підтримка вступу до НАТО зросла більш ніж удвічі: у вересні 2014 року 47,8% українців були «за», а 32,4% – проти. У наступні роки показник дещо знизився до 40–43%. Влітку 2021 року, на тлі зростання загрози з боку росії, підтримка повернулася до рівня 2014 року – 47,8% українців виступили за вступ до Альянсу, тоді як проти членства залишились 24,3% громадян [67].

Отже, еволюція концептуальних засад державної політики національної безпеки України відображає поступовий перехід від декларативних принципів до практичної орієнтації на реальні загрози, інтеграцію в євроатлантичні структури та зміцнення обороноздатності держави, що є ключовим чинником забезпечення національної безпеки у сучасних умовах.

2.2. Особливості процесу євроатлантичної інтеграції України в контексті гібридної фази російсько-української війни (2014-2021 рр.)

Починаючи з 2014 р. російська федерація застосувала проти України гібридні методи війни. Під «гібридною війною» розуміють конфлікт між державами або між державою та недержавним утворенням, у якому один із учасників застосовує проти іншого пряму агресію із прихованим залученням власних збройних сил. При цьому використовуються комплексні політичні, економічні, інформаційні та інші невійськові заходи, а також терористичні, диверсійні й кримінальні методи, спрямовані на обмеження фактичного суверенітету супротивника.

Юридично такий конфлікт не вважається війною, але фактично він є станом «гібридного миру». В певному сенсі, гібридну війну можемо розглядати як вступну попередню дію та узгоджене застосування різних типів суб'єктів, об'єктів й інструментів задля контролю рівня ескалації конфлікту через мілітаризування дій [10, с. 11].

Початок гібридної агресії рф у 2014 р. став відправною точкою для значного посилення співпраці України з Альянсом. НАТО підтверджує, що підтримка України відіграє важливу роль для безпеки як самої країни, так і

всього євроатлантичного простору. Альянс чітко висловив позицію, що майбутнє України має бути пов'язаним із Євросоюзом та НАТО, що сприяло активізації практичної допомоги після 2014 р. [74]. Співпраця з Альянсом посідає ключове місце серед пріоритетів зовнішньої політики України, особливо в умовах війни з рф.

Взаємодія між Україною та НАТО реалізується на підставі законодавства України, а також через низку міжнародних договорів, угод, декларацій та хартій, які були підписані українською стороною та Альянсом. Відповідно до Преамбули Конституції України, європейська та євроатлантична інтеграція є невід'ємним стратегічним курсом країни, а національна ідентичність українського народу тісно пов'язана з європейськими цінностями та спільним європейським простором [24].

Відносини між Україною та Організацією Північноатлантичного договору базуються на низці ключових документів. Серед них виділяють Рамковий документ «Партнерство заради миру» (1994 р.), укладений між Україною та Альянсом; Хартію про партнерство між Україною та НАТО [62], розроблену у 1997 році; а також Декларацію про доповнення Хартії про особливе партнерство [15], прийняту у 2009 році. У відповідь на російську агресію Верховною Радою України 23 грудня 2014 року прийнято рішення про відмову від статусу позаблоковості.

В квітні 2015 р. Президент підписав програму співпраці із Альянсом на 2015 р., де розглядався процес інтенсифікації між партнерами. Так, у документі було зазначено, що Україна буде надавати НАТО підтримку під час операцій із підтримки миру і безпеки, літакам Альянсу дозволялося проведення спостережних польотів над територією України. Програма також передбачала залучення в Україну військових радників із держав-членів Альянсу та організацію спільних навчань як на території України, так і за її межами [2, с. 129].

У липні 2017 р. було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України», яким інтеграція в

євроатлантичний безпековий простір та підготовка до членства в НАТО визначалися пріоритетом національної безпеки. Для цього Україна зобов'язалася активізувати комплекс реформ, зокрема у сфері безпеки та оборони, задля відповідності критеріям Альянсу [64].

Попри зміну вищого керівництва України, позитивна динаміка співпраці з НАТО зберігалася, проте вона більше відображала напрацювання попередньої адміністрації, ніж ініціативи нової. 7 лютого 2019 р. Верховна Рада України затвердила законопроект, яким у Конституції закріплювався курс на повноправне членство України у ЄС та НАТО.

Отже, було остаточно зафіксовано наміри бути повноправним членом євроатлантичної спільноти і незворотність вектору на членство у Альянсі, а 12 червня 2020 р. Північноатлантичною радою НАТО схвалено рішення щодо надання Україні статусу партнера Організації із розширеними можливостями.

Для остаточного закріплення зовнішньополітичного курсу 6 липня 2017 р. Президент України підписав Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України» [37], який підкреслив прагнення країни до інтеграції з ЄС та НАТО. Це відображено також у законах «Про основи національної безпеки України» [41], «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [38] та «Про національну безпеку України» [40].

У лютому 2019 р. Конституція України остаточно зафіксувала курс на повноправне членство в ЄС та НАТО, а відмова від політики позаблоковості і визначення пріоритету НАТО також відображені у Воєнній доктрині України від 2 вересня 2015 р. [9], Стратегії національної безпеки 2015 р. [55] та Стратегії 2020 р. [56].

Співпраця України з НАТО здійснюється також через Річні національні програми, які спрямовані на реалізацію євроатлантичного курсу як ключового напрямку зовнішньої політики. Їхня реалізація базується на Законах України [38; 40], Хартії про партнерство з НАТО [62] та рішеннях Комісії Україна–НАТО.

Головними завданнями цих програм є: прискорення інтеграції до євроатлантичного простору; впровадження стандартів НАТО у ЗСУ; вирішення

актуальних питань безпеки; забезпечення соціальної справедливості; підвищення рівня життя громадян; ефективне управління ресурсами та врегулювання правових питань. Розробка Річних національних програм базується на низці принципів:

- конкретність – завдання та реформи формулюються чітко і зрозуміло, із визначенням очікуваних результатів, які відповідають потребам та інтересам суспільства і стратегічному курсу євроатлантичної інтеграції України;
- досяжність – очікувані результати мають враховувати наявні державні ресурси та реалістичні терміни імплементації;
- вимірюваність – встановлення нових цілей здійснюється на основі підсумків виконання попередніх Річних національних програм;
- доцільність – результати та цілі реформ повинні відповідати стратегічному зовнішньополітичному курсу України та забезпечувати реалізацію євроатлантичного напрямку з метою повноправного членства в НАТО;
- визначеність у часі – процес впровадження реформ має мати конкретні терміни виконання [62].

В умовах триваючої інформаційної війни з РФ велике значення надається інформаційному аспекту співпраці з НАТО. Застосування сучасних інформаційних технологій та стандартів обміну даними підвищує обороноздатність України і сприяє формуванню прозорого інформаційного середовища для реалізації завдань євроатлантичної інтеграції [62].

Інформування громадськості про співпрацю України з НАТО здійснюється через Стратегію комунікації державної політики євроатлантичної інтеграції до 2025 року, відповідну концепцію та річні плани заходів. Основна мета цих документів – підвищити обізнаність українського суспільства та міжнародної спільноти щодо сутності й практичної цінності здійснюваних реформ, а також забезпечити ефективний обмін інформацією у сфері євроатлантичної інтеграції. Велике значення надається оприлюдненню інформації про реалізацію реформ і заходів на єдиному онлайн-порталі.

Реалізація Стратегії комунікації з питань євроатлантичної інтеграції включає як внутрішні, так і зовнішні комунікаційні заходи [43]. Внутрішня комунікація спрямована на налагодження результативного обміну інформацією щодо процесу інтеграції між різними групами всередині країни – громадянами України, представниками державної та місцевої влади, засобами масової інформації, а також державними інституціями.

Зовнішні заходи орієнтовані на міжнародні аудиторії, зокрема уряди держав-членів ЄС та НАТО, а також інституції та організації, залучені до підтримки та реалізації реформ у сфері євроатлантичної інтеграції України. Вони забезпечують ефективний обмін інформацією та сприяють налагодженню конструктивного діалогу з представниками міжнародної спільноти щодо впровадження реформ та прогресу інтеграційних процесів [75].

Слід підкреслити, що гібридна фаза конфлікту стала одним із чинників оновлення та реформування оборонного сектору України відповідно до стандартів НАТО. Альянс сприяв модернізації Збройних сил України через експертну підтримку, оцінювання та програми тренувань. Це охоплює:

- розвиток та удосконалення системи військової підготовки за стандартами НАТО;
- участь українських військових у спільних навчаннях, симуляціях та тренінгах НАТО;
- практичну допомогу у реформуванні оборонного сектору [75].

Воєнно-політична взаємодія у сфері реформування безпекового та оборонного сектору здійснюється через низку інституційних механізмів. До них належать щорічні засідання Комісії Україна–НАТО (КУН) на рівні міністрів оборони під головуванням Генерального секретаря НАТО, діяльність Спільної робочої групи Україна–НАТО з питань воєнної реформи (СРГ ВР), що забезпечує підтримку діалогу та практичної співпраці у сфері безпеки, участь України у «Партнерстві заради миру», а також поступове впровадження стандартів Альянсу у діяльність Міністерства оборони та Збройних Сил України [51].

Діяльність Спільної робочої групи з питань воєнної реформи була зосереджена передусім на визначенні ключових напрямів співробітництва України з НАТО та реалізації практичної підтримки. Крім того, вона забезпечувала підготовку і проведення засідань Комісії Україна–НАТО на рівні міністрів оборони, а також організацію неформальних консультацій між Україною та НАТО за участі керівників оборонних відомств. Наприклад, у 2020 р. ключовими напрямками діяльності СРГ ВР стали:

- збереження досягнутої в 2019 р. динаміки практичної співпраці і залучення консультативно-дорадчої й матеріально-технічної допомоги НАТО і держав-членів Альянсу стосовно подальшого реформування сектору безпеки й оборони України завдяки реалізації наявних практичних проєктів, в тому числі завершення проведення Комплексного огляду сектору безпеки й оборони;

- посилення бойових спроможностей Збройних Сил України та інших військових формувань для протидії збройній агресії. Для розширення консультативної підтримки Україні Альянс також направив радників у сфері оборони [51].

Одним із пріоритетів співпраці в рамках Процесу планування і оцінки сил (ППОС) є приведення національної системи оборонного планування у відповідність до стандартів НАТО, підвищення її прозорості для міжнародних партнерів та розвиток військових спроможностей згідно з вимогами Альянсу. ППОС слугує основним інструментом оцінки готовності українських сил до участі в міжнародних операціях, забезпечення їхньої взаємосумісності та ефективності під час миротворчих місій під егідою НАТО, ЄС і ООН [51].

До цього комплексного і постійного процесу залучені Міністерство оборони, Збройні сили України, ДСНС, МВС, СБУ, Державна прикордонна служба та Міністерство фінансів. Планування здійснюється у дворічних циклах, а досягнення поставлених цілей щорічно перевіряють сертифіковані експерти Альянсу в межах розділу «Оборонні та військові питання» Річної національної програми партнерства Україна–НАТО [51].

Велику роль відіграє професійна підготовка персоналу з питань стандартизації та кодифікації в Міноборони та Збройних Силах України. Система Альянсу охоплює всі аспекти оборонної діяльності – від управління військами до логістики та життєвого циклу озброєння і техніки – закладаючи основу для розвитку спроможностей та досягнення взаємосумісності.

12 червня 2020 р. Україна стала членом Програми розширених можливостей НАТО [60]. 8 жовтня 2020 р. під час зустрічі із прем'єр-міністром Б. Джонсоном в Лондоні президент В. Зеленський заявив, що Україні необхідний План дій стосовно членства у НАТО, адже членство у Альянсі буде сприяти безпеці і обороні України.

1 грудня 2020 р. Міністр оборони України А. Таран заявив, що Україна чітко окреслює власні амбіції одержати План дій про членство у НАТО та сподівається на усесторонню політико-військову підтримку стосовно прийняття даного рішення на Саміті Альянсу в 2021 р. Під час візиту Д. Шмигала до Брюсселя генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг підтвердив, що Україна має статус кандидата на вступ до Альянсу [36].

На саміті у Брюсселі у червні 2021 р. було підтверджено рішення Бухарестського саміту 2008 р., що Україна буде членом Альянсу із Планом дій стосовно членства з визначенням свого майбутнього і зовнішньої політики без втручання зовні [72].

Підтримка НАТО та її членів стала одним з ключових чинників зміцнення обороноздатності України під час гібридної війни. НАТО не лише політично підтримує право України на самооборону, а й конкретно допомагає зміцнювати її оборонний потенціал шляхом: навчальних програм та обміну досвідом у сфері безпеки; розбудови системи кібербезпеки; розвитку інфраструктури та спільних тренувань. Статус Enhanced Opportunity Partner (EOP), який Україна отримала у 2020 р., відкриває спеціальні можливості для глибокої інтеграції з НАТО через спільні навчання, обмін інформацією та близьку координацію оборонних практик [74].

Отже, аналіз процесу євроатлантичної інтеграції України у контексті гібридної фази російсько-української війни 2014–2021 рр. показує, що агресія РФ стала каталізатором поглиблення співпраці України з НАТО та іншими євроатлантичними партнерами. Гібридні загрози, включно з інформаційними кампаніями, кібератаками, політичним і економічним тиском, вимагали від України не лише посилення обороноздатності, а й адаптації системи безпеки до стандартів Альянсу.

РОЗДІЛ III

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА ПРОЦЕС ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Особливості узгодження позицій держав-членів НАТО щодо членства України в Північноатлантичному альянсі

Досягнення консенсусу серед держав-членів НАТО щодо перспектив повноправного членства України є складним і багаторівневим процесом, на який впливає низка політичних, безпекових та геополітичних чинників [77].

Першим важливим аспектом є геополітичне положення України. Держава розташована на стратегічно важливому перетині інтересів у Східній Європі та має спільний кордон із росією. У разі приєднання України до Альянсу це означало б подальше розширення НАТО на схід, що російська федерація традиційно розглядає як загрозу власній безпеці. Саме тому в окремих країнах Альянсу зберігається обережність щодо перспектив повноцінного членства України, оскільки такі рішення можуть впливати на баланс сил у регіоні [77].

Другим фактором є внутрішньополітичний розвиток України. Хоча держава функціонує як демократична система, її політичні інститути та механізми державного управління продовжують еволюціонувати. НАТО, зі свого боку, висуває до потенційних членів вимоги щодо дотримання демократичних принципів, верховенства права та ефективного цивільного контролю над сектором безпеки. У цьому контексті важливим залишається продовження реформ, зокрема вдосконалення системи управління збройними силами, розвиток цифрових механізмів управління оборонним сектором, а також посилення антикорупційної політики, включно з реформуванням системи оборонних закупівель [77].

Третім чинником є рівень військової спроможності держави. Попри те, що Україна продемонструвала значну здатність протистояти російській агресії, її збройні сили потребують подальшої модернізації, структурних змін і повнішої інтеграції зі стандартами НАТО.

Окремим фактором виступає триваюча фаза активного військового конфлікту між Україною та росією. Наявність війни створює додаткові політичні й безпекові ризики, що ускладнює визначення чітких умов і часових рамок можливого вступу України до Альянсу. У сукупності зазначені обставини зумовлюють різні підходи держав-членів НАТО до питання строків та умов набуття Україною повноправного членства в Альянсі [77].

Питання формальних вимог до держав-аспірантів на членство в НАТО регулюється передусім Статтею 10 Вашингтонського договору 1949 року та Дослідженням про розширення НАТО 1995 року. Відповідно до цих документів, потенційні члени зобов'язані:

- по-перше, відповідати основоположним принципам Вашингтонського договору – демократії, індивідуальній свободі та верховенству права;
- по-друге, мирно врегулювати усі міжнародні, етнічні та зовнішні територіальні суперечки;
- по-третє, забезпечити ефективний цивільний та демократичний контроль над збройними силами;
- по-четверте, здійснювати реальний внесок у безпеку Альянсу та зміцнення його обороноздатності.

Важливою особливістю нормативної бази є те, що НАТО не встановлює жорсткого або вичерпного переліку критеріїв для вступу – рішення про запрошення є виключно політичним і приймається на основі консенсусу всіх членів Альянсу [69]. З 1999 року інструментом підготовки держав-аспірантів до членства слугував План дій щодо членства (ПДЧ), що охоплював п'ять вимірів: політичний і економічний, оборонний і військовий, ресурсний, у сфері безпеки та правовий [77].

Принципово важливим для України є те, що на Вільнюському саміті 2023 року держави Альянсу ухвалили рішення про скасування вимоги проходження ПДЧ для України, визнавши, що її шлях до членства вийшов за межі потреби у цьому інструменті. Це рішення ввело нову процедурну реальність: Україна здійснює реформи за адаптованою Річною національною програмою (АНП),

прогрес за якою оцінюється міністрами закордонних справ НАТО. Таким чином, процедурний бар'єр у вигляді ПДЧ для України усунено, проте ключовою умовою членства залишається консенсус держав-членів та виконання відповідних умов.

Серед держав-членів НАТО сформувалися кілька виразних позицій щодо питання членства України, які відображають різні стратегічні інтереси, оцінки безпекових ризиків та ступінь залежності від відносин з Росією.

Найбільш послідовними прихильниками прискореного вступу України до НАТО виступають країни Балтії – Литва, Латвія та Естонія, а також Польща. Їхня позиція ґрунтується на власному досвіді співіснування із загрозою з боку Росії та чіткому розумінні того, що членство України в НАТО суттєво посилить безпеку всього східного флангу Альянсу [77]. Зокрема, Сейм Литви неодноразово звертався до держав-членів НАТО із закликом запросити Україну до Альянсу, а балтійські держави є серед найбільш активних постачальників військової допомоги Україні відносно власного ВВП.

Велика Британія також займає послідовно проукраїнську позицію. Міністр закордонних справ Великої Британії Джеймс Клеверлі під час підписання спільного документа з Польщею про партнерство до 2030 року наголосив на необхідності максимальної інтеграції України до механізмів НАТО як пріоритеті, що сприятиме прискоренню набуття Україною повноправного членства. Сер Кір Стармер, обійнявши посаду прем'єр-міністра, підтвердив незмінність цієї позиції Лондона, заявивши, що питання не в тому, чи Україна вступить до НАТО, а в тому, коли це станеться [8].

Натомість Франція та Німеччина тривалий час демонстрували більш стриману позицію. Обидві держави наполягали на необхідності вирішення внутрішніх питань в Україні перед наданням їй повноправного членства, а також на завершенні активної фази збройного конфлікту. Водночас Франція та Німеччина підписали двосторонні угоди про безпеку з Україною: Німеччина – у лютому 2024 року, Франція також у лютому 2024 року [4]. Ці кроки свідчать про

формування більш активної позиції обох держав у питаннях підтримки України, хоча й в обхід прямого визнання перспектив прискореного членства.

Показовою є позиція Туреччини – члена НАТО з 1952 року. З одного боку, президент Реджеп Таїп Ердоган публічно підтримував надання Україні ПДЧ, а МЗС Туреччини офіційно заявляло, що країна «виступає за те, щоб Україна була членом НАТО». З іншого боку, Ердоган в інтерв'ю NBC News у вересні 2024 року висловив думку, що США та інші держави НАТО «не хочуть, щоб Україна була членом Альянсу», додавши, що «з цими питаннями не треба поспішати» і що Туреччина враховуватиме позицію інших союзників під час прийняття власного рішення [33]. Такі суперечливі сигнали відображають складну зовнішньополітичну гру Анкари між Заходом та Москвою, що характеризує загальну позицію Туреччини в контексті дискусій щодо членства України.

Угорщина та Словаччина займають найбільш проблематичну позицію серед союзників. Угорський прем'єр-міністр Віктор Орбан неодноразово заявляв про намір заблокувати євроатлантичну інтеграцію України, пов'язуючи свою позицію з нібито порушенням прав угорської меншини на Закарпатті та демонструючи відкриту близькість до Москви [16]. МЗС Угорщини навіть заявило, що безпека України більше не пов'язана з безпекою НАТО – позиція, що кардинально суперечить офіційній лінії Альянсу [16]. Утім, як показав Гаазький саміт 2025 року, Угорщина не застосувала право вето, що аналітики пов'язують з тиском на Орбана з боку адміністрації Трампа, від якої угорський лідер критично залежить у внутрішньополітичному плані.

Частина союзників, зокрема США та Німеччина, наполягала на необхідності продовження внутрішніх реформ в Україні перед наданням їй повноправного членства, наголошуючи на дотриманні стандартів Альянсу у сфері безпеки, оборони та управління. Зміна адміністрації в США – прихід Дональда Трампа на початку 2025 року – ввела принципово новий чинник невизначеності: новий президент неодноразово заявляв про малоімовірність членства України в НАТО в осяжній перспективі, що суттєво ускладнило формування консенсусу всередині Альянсу.

Для розуміння особливостей узгодження позицій щодо членства України важливо розглянути її шлях у порівнянні з попередніми хвилями розширення Альянсу. Починаючи з 1999 року НАТО пройшло через десять раундів розширення: до складу Альянсу увійшли 20 нових держав, серед яких – Польща, Угорщина, Чехія (1999), Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія (2004), Чорногорія (2017), Північна Македонія (2020), Фінляндія (2023) та Швеція (2024).

Найбільш релевантним прецедентом для України є вступ Фінляндії та Швеції. Обидві країни приєдналися до НАТО, мінаючи традиційну процедуру ПДЧ, саме завдяки тому, що їхні збройні сили впродовж десятиліть діяли за стандартами Альянсу, а рівень інтеперабельності був надзвичайно високим [59].

Водночас ситуація України суттєво відрізняється від скандинавського сценарію. По-перше, Фінляндія та Швеція подавали заявку в умовах відсутності активного збройного конфлікту на власній території – натомість саме загроза від Росії після 2022 року спонукала їх до цього кроку, і в обох країнах підтримка членства в НАТО зростає до рекордних показників: у Фінляндії – до 76%, у Швеції – до 57%.

По-друге, вступ Фінляндії та Швеції не ставив НАТО перед ризиком автоматичного залучення до вже існуючого збройного конфлікту. По-третє, ці країни є членами ЄС, що забезпечувало інституційну сумісність та спільну нормативну базу. Усі ці відмінності пояснюють, чому, попри визнання принципу «незворотного шляху» України до НАТО, конкретні часові рамки вступу залишаються невизначеними.

Вступ Фінляндії до НАТО у квітні 2023 року та Швеції у березні 2024 року мав і безпосереднє стратегічне значення для України: він зруйнував аргументи противників розширення про те, що НАТО нібито не може приймати нових членів із спільним кордоном з Росією [77; 78]. Після приєднання Фінляндії загальна протяжність кордону НАТО з Росією збільшилась майже вдвічі – на

понад 1300 кілометрів, а Балтійське море фактично перетворилося на «внутрішнє море» Альянсу.

Важливим інструментом у рамках євроатлантичного курсу України стало формування мережі двосторонніх угод про безпеку. Ця система бере початок від Спільної декларації G7 підтримки України, підписаної на полях Вільнюського саміту в липні 2023 року. Декларація зобов'язала держави-підписанти укладати індивідуальні довгострокові угоди з Україною з метою зміцнення її оборонного потенціалу аж до набуття повноправного членства в НАТО [70].

Станом на кінець 2025 року Україна уклала 28 таких угод про безпекове співробітництво. Серед підписантів – усі держави Групи семи (Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія та США), а також Бельгія, Данія, Естонія, Фінляндія, Ісландія, Латвія, Литва, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Іспанія та Швеція. Окрему угоду Україна уклала з Європейським Союзом [19].

Усі угоди розраховані на 10 років і містять положення про надання довгострокової військової та фінансової допомоги; підтримку розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу; навчання особового складу за стандартами НАТО; співробітництво у кібербезпеці та захисті критичної інфраструктури; підтримку реформ задля євроатлантичної інтеграції, а також консультації протягом 24 годин у разі нової збройної агресії [19].

Ключовою відмінністю цих угод від Статті 5 Вашингтонського договору є те, що вони не встановлюють зобов'язань автоматичного вступу у збройний конфлікт на захист України та розраховані на тимчасовий перехідний термін до повноправного членства в НАТО. Як зазначає Президент Зеленський, ці угоди є «новими стовпами системи безпеки, заснованої на праві», а не заміном членства.

Окремі дослідники звертають увагу на суттєву нерівномірність зобов'язань у різних угодах: більшість партнерів визначали обсяг військової допомоги лише на перший рік дії угоди без конкретних зобов'язань на наступні роки. Виняток становлять Данія, Норвегія та Швеція, які передбачили багаторічні програми

підтримки, а країни Балтії визначили цільові показники у розмірі 0,25% ВВП щорічно. Ця різниця у глибині зобов'язань відображає загальну картину диференціації позицій союзників і ставить під сумнів довгострокову передбачуваність підтримки України у рамках цієї системи.

На шляху до повноправного членства в НАТО українська дипломатія стикається з необхідністю подолання ряду структурних заперечень з боку скептично налаштованих союзників. Головні аргументи противників прискореного членства України включають:

- сумнів у здатності України одразу посилити єдність та обороноздатність Альянсу;
- ризик втягнення НАТО у тривалу військову конфронтацію через існуючу війну з росією та необхідність автоматичного застосування Статті 5 у разі набуття Україною членства до завершення конфлікту;
- побоювання щодо використання повноправного членства України для активізації антинатівської пропаганди в росії та мобілізації її населення на підтримку агресивних дій;
- незавершеність реформ у сферах верховенства права, антикорупційної політики та управління збройними силами;
- питання про те, як НАТО надаватиме колективний захист за умов, коли частина території України залишається тимчасово окупованою [59].

Натомість прихильники прискореного вступу наводять такі аргументи: членство України принципово зміцнить безпеку Альянсу на східному фланзі та надасть НАТО бойовий досвід однієї з найкращих армій Європи; чіткий сигнал про майбутнє членство слугуватиме стримуючим чинником для подальшої агресії Росії та позбавить її стимулу продовжувати конфлікт у надії на виснаження України та зниження рівня підтримки з боку союзників; нарешті, відмова від членства у відповідь на тиск Росії підриває авторитет НАТО як організації, здатної протистояти загрозам [59].

Варто усвідомлювати, що повноправне членство України в НАТО не лише суттєво посилить євроатлантичну безпеку, а й створить передумови для

трансформації сучасної пропутінської росії. Противникам членства України слід зрозуміти, що вступ до НАТО не становить загрози для безпеки росії як держави, проте ефективно перешкоджає реалізації її імперських політичних прагнень.

Для досягнення консенсусу Україні важливо продовжувати реформи та демонструвати відданість демократичним цінностям, а НАТО – надавати необхідну підтримку. Повноправне членство посилить безпеку Європи, обороноздатність Альянсу та сприятиме стримуванню імперських амбіцій росії [18, с. 150].

Отже, на сьогодні в НАТО ще не сформувався повний консенсус щодо конкретних термінів вступу України до Альянсу. Неоднорідність позицій держав-членів від активних прихильників прискореного членства до виразних скептиків відображає складну взаємодію стратегічних інтересів, внутрішньополітичних міркувань та різних оцінок безпекових ризиків. Узгодження цих позицій вимагає комплексного врахування політичних, військових та стратегічних факторів. Ключовою умовою є досягнення спільного розуміння та взаємної згоди між Україною та НАТО через послідовне реформування, зміцнення інтегрованості та активну дипломатичну роботу на рівні кожної з держав-членів Альянсу.

3.2. Результати Вільнюського (2023 р.) та Вашингтонського (2024 р.) самітів НАТО і гарантії безпеки для України

Вільнюський саміт НАТО 2023 року став важливою подією як для держав-членів Альянсу, так і для України. Порядок денний саміту був сформований з урахуванням ключових пріоритетів, окреслених на Мадридському саміті 2022 року, і водночас сприймався як підготовчий етап до Вашингтонського саміту 2024 року, присвяченого 75-й річниці заснування Організації Північноатлантичного договору. Передусім увага учасників Вільнюського саміту була зосереджена на практичному впровадженні положень нової Стратегічної концепції Альянсу, ухваленої на Мадридському саміті 2022 року [71].

Учасники Вільнюського саміту підтвердили незмінну відданість Альянсу основоположним принципам, закріпленим у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Було підкреслено, що збереження єдності між державами-членами має вирішальне значення, оскільки міжнародна стабільність і безпекова ситуація залишаються вкрай напруженими через воєнні події на європейському континенті. Крім того, учасники саміту наголосили на готовності Альянсу, у разі потреби, забезпечити захист майже одного мільярда своїх громадян відповідно до положень статті 5 Вашингтонського договору [71].

Було підтверджено прихильність НАТО принципу політики «відкритих дверей», закріпленому у статті 10 Вашингтонського договору. Держави-члени Альянсу привітали приєднання Фінляндії як нового учасника Організації. Протягом тривалого часу сторони співпрацювали як партнери, а відтепер виступають разом як союзники; при цьому наголошено, що членство Фінляндії посилює її безпеку та водночас зміцнює сам Альянс.

Окрему увагу було приділено питанню приєднання Швеції. Учасники саміту позитивно оцінили домовленість, досягнуту між президентом Туреччини Р.Т. Ердоганом і прем'єр-міністром Швеції У. Крістерссоном щодо посилення співпраці у боротьбі з тероризмом. Альянс висловив сподівання на якнайшвидше завершення процесу вступу Швеції до НАТО та набуття нею повноправного членства [78].

Під час Вільнюського саміту значну увагу було приділено питанням глобального ядерного стримування. У цьому контексті окремо підкреслювалася роль ядерного потенціалу Сполучених Штатів, а також обговорювалися безпекові виклики в Індо-Тихоокеанському регіоні за участі партнерів НАТО поза межами Альянсу – Австралії, Японії, Південної Кореї та Нової Зеландії. У межах ширшої дискусії щодо міжнародної безпеки було наголошено на необхідності недопущення підтримки терористичних чи агресивних дій росії з боку Китаю та інших держав [78].

Водночас у підсумкових документах саміту було визначено низку ключових викликів для колективної безпеки. До них віднесено:

- протидію тероризму;
- нестабільність у регіонах Близького Сходу та Африки;
- уразливість критичної інфраструктури, кіберпростору й космічної сфери;
- проблеми енергетичної безпеки держав-членів;
- наслідки зміни клімату;
- загрозу гібридних операцій [78].

Підкреслено, що окремі з цих викликів можуть набути такого масштабу, що вимагатимуть застосування механізмів колективної оборони, передбачених статтею 5 Вашингтонського договору.

На саміті було наголошено, що РФ визначається як головна загроза безпеці НАТО та ключовий чинник нестабільності у євроатлантичному регіоні. У підсумкових документах відзначено зростання військової присутності РФ у різних частинах світу та активізацію її співпраці, зокрема військової, з іншими недемократичними державами. За оцінкою країн Альянсу, ці тенденції посилюють загрози для безпеки транс'європейського простору.

З огляду на ці обставини держави-члени НАТО погодилися спрямовувати щонайменше 2 % свого валового внутрішнього продукту на потреби безпеки й оборони. Метою такого кроку є посилення оперативної сумісності збройних сил Альянсу та розвиток оборонно-промислового потенціалу країн-учасниць. Крім того, у межах рішень саміту було наголошено на необхідності оновлення регіональних оборонних планів, зміцнення передової присутності союзників та затвердження Плану дій у сфері оборонного виробництва [78].

Щодо результатів саміту безпосередньо для України, важливим фактором стало офіційне визнання РФ головним джерелом загрози для безпеки НАТО, що зафіксовано, зокрема, у пункті 5 комюніке Вільнюського саміту. Альянс підтвердив свою підтримку української держави та визнав її невід'ємне право на самооборону [78].

Україна готувалася до саміту, здійснюючи дипломатичні консультації та двосторонні зустрічі з державами-членами НАТО та послідовно відстоюючи питання свого членства в Альянсі. Ці зусилля отримали підтримку з боку низки

міжнародних партнерів, зокрема країн Центральної та Східної Європи. Однією з ключових тем дискусій стало формулювання євроатлантичних перспектив України, що мало бути відображено у спільному підсумковому комюніке саміту.

Під час Саміту було анонсовано нові пакети військової допомоги Україні від кількох держав-членів НАТО. Серед ключових досягнень – підписання меморандуму з 11 країнами, які взяли на себе зобов'язання навчати українських пілотів керувати винищувачами F-16. Для України було скасовано вимогу щодо Плану дій щодо членства в НАТО, що сприяє пришвидшенню її інтеграції до Альянсу. Учасники саміту також підтвердили підтримку «Формули миру» В. Зеленського [78].

Для посилення координації було створено спеціалізований координаційний штаб НАТО-ЄС, а також засновано Раду Україна-НАТО задля активізації політичного діалогу та стратегічного планування. На першому інавгураційному засіданні Ради було ухвалено низку важливих рішень:

- оголошено нові пакети військової та технічної допомоги для Збройних сил України;
- проведено детальне обговорення актуальних оборонних потреб держави та шляхів їх задоволення;
- підтверджено, що Україна отримає запрошення до членства в Альянсі, коли об'єктивні безпекові умови будуть сприятливими, а також передбачено відповідні гарантії на шляху до повноправного вступу до НАТО [78].

Важливим кроком для України стало спільне оголошення лідерами України та країн «Групи семи» про надання гарантій безпеки на час ведення бойових дій з РФ та протягом перехідного періоду до моменту вступу України до НАТО. Основними завданнями цих гарантій визначено:

- у разі агресії забезпечення України військовим обладнанням, авіацією, далекобійною артилерією, бронетехнікою та іншими ключовими компонентами для оборони;
- взяття «Групою семи» зобов'язань щодо застосування санкцій проти Росії;

- підтримка розвитку оборонного потенціалу України;
- обмін інформацією;
- посилення співпраці у сфері кібербезпеки;
- підвищення сумісності України із євроатлантичними партнерами [76].

Наразі ці гарантії не мають статусу остаточного документа – підписання конкретних безпекових угод відбуватиметься на двосторонній основі між Україною та кожною окремою державою. Вони мають на меті гарантувати захист України від можливого повторного збройного вторгнення РФ до моменту повноправного вступу в НАТО та забезпечити стабільніші поставки військової техніки у разі нового наступу.

Отже, за результатами Комюніке Вільнюського саміту можна констатувати, що Альянс активно реагує на зміну геополітичної обстановки та пристосовує свої механізми до нових викликів у сфері безпеки.

Вільнюський саміт НАТО відіграв важливу роль як для країн-членів Альянсу, так і для запрошених партнерів. Під час заходу приділялася увага ключовим питанням глобальної та євроатлантичної безпеки, зокрема засудженню агресивних дій РФ і оцінці пов'язаних із ними безпекових загроз. Особливу увагу приділено приєднанню Фінляндії до Альянсу та перспективі розширення з включенням нових членів, таких як Україна та Швеція [45].

Для України підсумки саміту можна оцінити як позитивні, хоча запрошення до членства в НАТО не було надано. Водночас було підтверджено непохитну позицію Альянсу стосовно підтримки України у протидії російській агресії, захисту її суверенітету й територіальної цілісності.

За наполяганням США та Німеччини до тексту комюніке було включено формулювання: «Ми будемо в змозі надати запрошення Україні щодо приєднання до Альянсу, коли його члени дадуть на це згоду та будуть виконані умови» [6, с. 54]. Таке відносно розмите формулювання разом із вимогою виконання Плану дій щодо членства (РНП) свідчило про обережність НАТО, зокрема США, у прийнятті рішень, що значно виходили б за рамки обіцянок 2008 року.

Вашингтонський саміт НАТО 2024 року відбувся з нагоди 75-річчя Альянсу та став важливим етапом для зміцнення колективної безпеки в умовах глобальних загроз, включно з агресією росії проти України. Лідери держав-членів підтвердили непохитність трансатлантичного зв'язку та колективних зобов'язань щодо оборони, визначених у Статті 5 Вашингтонського договору. Альянс наголосив на збереженні єдності та солідарності перед обличчям війни на європейському континенті та глобальних загроз [79].

НАТО підкреслив важливість політики відкритих дверей і привітав Швецію як 32-го члена Альянсу. Вступ Фінляндії і Швеції зміцнив безпеку цих країн та підвищив оборонний потенціал Альянсу на північному та балтійському напрямках. Особлива увага була приділена заходам щодо довгострокової підтримки України:

- Ініціатива НАТО з безпекової допомоги і навчання для України (NSATU) забезпечує координацію постачання військового обладнання та підготовку особового складу. Вона спрямована на створення передбачуваної і скоординованої підтримки України у праві на самооборону.

- Зобов'язання щодо тривалої безпекової підтримки України включає постачання озброєння та військової техніки, а також організацію підготовки особового складу, з мінімальним фінансуванням у розмірі щонайменше 40 млрд євро протягом наступного року, що дозволить Україні ефективно протистояти російській агресії.

- Створення Спільного центру Україна – НАТО (JATEC) сприятиме підвищенню оперативної сумісності України та впровадженню практичного досвіду війни для інтеграції до стандартів Альянсу.

- НАТО підтвердило, що Україна має право самостійно обирати механізми своєї безпеки, а майбутнє України – у НАТО. Альянс готовий запросити Україну до членства, коли будуть виконані всі необхідні умови та досягнуто згоду держав-членів [78].

Вашингтонська декларація передбачає максимальне посилення стримування та оборони НАТО:

- розміщення постійних боєздатних сил на східному фланзі;
- модернізація оборонних планів і підвищення оперативної готовності Сил реагування Альянсу;
- інтеграція космічної та кіберсфери у багатопрофільні операції;
- розбудова систем ППО та ПРО, включно з об'єктами протиракетної оборони у Польщі, Румунії, Іспанії та Туреччині;
- посилення ядерного стримування як фундаменту безпеки Альянсу;
- модернізація оборонно-промислового співробітництва та колективного потенціалу держав-членів.

Документ також засуджує дії росії, Білорусі, КНДР, Ірану та КНР, які підривають євроатлантичну безпеку, та підтверджує готовність НАТО протидіяти гібридним, кібер- та інформаційним загрозам [79].

НАТО підтвердило свою рішучу підтримку України у формуванні збройних сил, здатних ефективно протистояти російській агресії сьогодні та запобігати новим загрозам у майбутньому. У межах цього зобов'язання передбачено:

- мінімальне базове фінансування у розмірі 40 млрд євро протягом наступного року;
- забезпечення сталого рівня безпекової допомоги з урахуванням потреб України та національних бюджетних процедур держав-членів;
- регулярний перегляд внесків країн Альянсу на майбутніх самітах, починаючи із зустрічі у Гаазі у 2025 році.

Це зобов'язання передбачає фінансування таких напрямів:

- придбання та постачання військового обладнання й техніки для України;
- надання безоплатної допомоги у натуральній формі;
- забезпечення логістики, обслуговування та транспортування військової техніки;
- організацію програм підготовки українських військових;
- покриття адміністративних і організаційних витрат, пов'язаних із наданням військової допомоги;

- розвиток оборонної інфраструктури та оборонної промисловості України;
- внески до Цільових фондів НАТО, включно з наданням нелетальної допомоги.

Будь-яка допомога Україні з боку Альянсу враховується незалежно від каналів її надання – через НАТО, двосторонні або багатосторонні механізми. Реалізація зобов'язання здійснюється за принципом пропорційності внесків, з урахуванням частки національного ВВП в бюджеті НАТО [79].

Підсумки Вільнюського (2023 р.) та Вашингтонського (2024 р.) самітів НАТО підтверджують системну підтримку України з боку Альянсу та ключових партнерів, зокрема США. Втім відзначимо, що поки невідомо коли саме Україна стане членом НАТО.

Американська політика стратегічної розмитості щодо членства України в НАТО отримала практичне закріплення у Двосторонній безпековій угоді між Україною та США, підписаній 13 червня 2024 р. [14]. Ця угода повторює розмите формулювання, висловлене у Комюніке Вільнюського саміту 2023 р., щодо підтримки прагнення України стати членом Альянсу, водночас зосереджуючи головну увагу на практичних цілях співпраці:

- сприяння євроатлантичній інтеграції та модернізації України згідно стандартів ЄС і НАТО;
- підвищення сумісності Сил безпеки та оборони України з НАТО.

Угода також містить перелік необхідних реформ у секторі оборони, які включають: модернізацію систем оборонного планування та військових закупівель, удосконалення структури командування, реформу СБУ та судової системи, посилення корпоративного управління оборонними підприємствами, розвиток військової освіти, забезпечення ефективного цивільного контролю над збройними силами, а також продовження боротьби з корупцією через зміцнення незалежності НАБУ та САП [34, с. 30].

У таблиці 3.1 наведено порівняльний аналіз результатів Вільнюського (2023 р.) та Вашингтонського (2024 р.) самітів НАТО.

Таблиця 3.1.

Порівняльний аналіз результатів Вільнюського (2023 р.) та Вашингтонського (2024 р.) самітів НАТО

Критерій	Вільнюський саміт (2023 р.)	Вашингтонський саміт (2024 р.)
I. Загальна характеристика		
Дата і місце	11–12 липня 2023 р., Вільнюс, Литва	9–11 липня 2024 р., Вашингтон, США
Контекст	Реалізація рішень Мадридського саміту 2022 р.; підтримка України	75-та річниця НАТО; стратегічні пріоритети Альянсу
II. Позиція щодо членства України		
Статус членства	Скасовано вимогу ПДЧ; «Майбутнє України — в НАТО»; запрошення не надано	«Незворотний шлях» до членства; рішення саміту — «міст» до вступу; запрошення не надано
Ключове формулювання	«Будемо в змозі надати запрошення, коли члени дадуть згоду та будуть виконані умови»	«Незворотний шлях до повноправної євроатлантичної інтеграції, включаючи членство в НАТО»
III. Нові механізми підтримки України		
Інституційні рішення	Рада Україна–НАТО Координаційний штаб НАТО–ЄС Меморандум щодо навчання пілотів F-16 (11 країн)	NSATU — координація безпекової допомоги JATEC — центр інтеграції бойового досвіду Призначення Старшого представника НАТО в Україні
Фінансова підтримка	Нові пакети зброї від держав-членів; декларація G7 про гарантії безпеки	Базове фінансування ≥ 40 млрд євро/рік; двостороння угода США–Україна (13 червня 2024 р.)
IV. Загрози та оборонні рішення		
Позиція щодо рф	рф — головна загроза євроатлантичній безпеці; засудження агресії, визнання права України на самооборону	Засудження рф, Білорусі, КНДР, Ірану; Китай — «вирішальний пособник» російської агресії
Оборонні рішення	Підтверджено зобов'язання 2% ВВП; оновлення регіональних оборонних планів	Розміщення сил на Сході; модернізація ППО/ПРО; інтеграція кіберсфери та космосу
V. Підсумкова оцінка для України		
Позитивні наслідки	Скасування ПДЧ; Рада Україна–НАТО; нові пакети допомоги; декларація G7	Формула «незворотного шляху»; 40 млрд євро; NSATU і JATEC; угода з США
Обмеження	Відсутність термінів членства; «розмите» формулювання запрошення	Відсутність запрошення; умови без строків; залежність від позиції США

Джерело: складено автором на основі комюніке Вільнюського саміту НАТО (2023), Вашингтонської декларації (2024) та Двосторонньої угоди між Україною та США (2024).

Таким чином, результати обох самітів і двосторонньої угоди демонструють комплексний підхід до безпеки України: поєднання довгострокової військової підтримки з реформуванням сектору оборони та інтеграцією до євроатлантичних структур.

Враховуючи геополітичні реалії та скептичне ставлення адміністрацій Д. Трампа, перспективи вступу України до НАТО на сучасному етапі виглядають ілюзорними в короткостроковій перспективі та невизначеними в середньостроковій. За цих умов українському керівництву та суспільству варто концентруватися на пошуку інших механізмів забезпечення національної безпеки [34, с. 31].

Водночас стратегічна мета членства в Альянсі зберігає практичне значення: її підтримка та постійне апелювання слугують ефективним дипломатичним інструментом для лобіювання збільшення військової допомоги з боку західних країн.

Досвід триваючої війни з росією демонструє, що США та низка європейських держав не готові перейти від поглибленого партнерства з Україною до повноправного союзництва та наближення до членства, проте прагнуть компенсувати це шляхом розширення поставок озброєнь і військового обладнання. Таким чином, політика стратегічної розмитості НАТО полягає в поєднанні підтримки України та уникненні конкретних зобов'язань щодо її вступу.

Отже, підсумки Вільнюського (2023 р.) та Вашингтонського (2024 р.) самітів НАТО свідчать про послідовну та комплексну підтримку України з боку Альянсу та його ключових партнерів, зокрема США. Альянс підтвердив готовність надавати довгострокову військову, політичну, економічну та гуманітарну допомогу, сприяти підвищенню оперативної сумісності українських Збройних сил, модернізації оборонного сектору та інтеграції України до євроатлантичних структур. Водночас залишається невизначеним, коли саме Україна стане членом НАТО, що відображає політику стратегічної розмитості

Альянсу: підтримка України поєднується з відмовою від конкретних зобов'язань щодо її вступу.

ВИСНОВКИ

1. З'ясовано зміст поняття «національна безпека» та здійснено аналіз стану наукового опрацювання проблеми. У сучасному науковому дискурсі національна безпека розглядається не лише через військовий або державний вимір, а як комплексна система забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави. Важливим є також те, що у більшості наукових визначень ключовим елементом національної безпеки виступає захист національних інтересів, які охоплюють як інтереси особистості, так і суспільства та держави. Саме баланс і взаємозв'язок цих складових формує основу стабільного розвитку держави та її здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Попри значну кількість наукових праць, у дослідженні національної безпеки зберігається низка невирішених проблем. По-перше, відсутня єдність у трактуванні базових понять і категорій, що ускладнює формування цілісної теоретичної моделі. По-друге, значна частина досліджень має галузевий або вузькоспеціалізований характер, що не дозволяє повною мірою охопити взаємозв'язок різних складових безпеки. По-третє, окремі напрями, зокрема питання національної стійкості, інформаційно-психологічної безпеки та функціонування безпекової системи в умовах гібридних загроз, залишаються недостатньо дослідженими. Крім того, сучасні безпекові виклики, пов'язані з російською агресією та трансформацією міжнародного безпекового середовища, зумовлюють необхідність оновлення існуючих наукових підходів. Наукова думка поступово зміщується від статичного розуміння безпеки як стану захищеності до її трактування як динамічної системи, що передбачає здатність держави адаптуватися до нових ризиків і загроз.

2. Проаналізовано джерельну базу, методологію та методи проведеного дослідження. Джерельна база дослідження охоплює законодавчі акти України, ключові двосторонні документи Україна–НАТО, а також матеріали міжнародних самітів Альянсу та публічні виступи політичних діячів. Систематизація джерел за тематично-видовим принципом дозволила простежити еволюцію нормативно-

правового забезпечення євроатлантичного курсу України та трансформацію його концептуальних засад упродовж 1991–2023 рр. Комплексний аналіз залучених джерел уможливив всебічне дослідження процесу інтеграції України до НАТО, зокрема виявлення якісних змін у цьому процесі після початку повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році. Застосування комплексного методологічного підходу та використання різноманітних наукових методів дозволило забезпечити всебічний і системний аналіз процесу євроатлантичної інтеграції України. Поєднання системного, порівняльного, проблемно-хронологічного, аналітико-синтетичного методів, а також методу узагальнення і контент-аналізу дало можливість дослідити еволюцію безпекової політики України, визначити основні етапи розвитку відносин між Україною та НАТО та простежити зміни у підходах до забезпечення національної безпеки держави. Використання зазначених методів сприяло глибшому розумінню взаємозв'язку між внутрішньополітичними процесами, трансформацією законодавчої бази та зовнішньополітичним курсом України у напрямі євроатлантичної інтеграції.

3. Досліджено генезу формування системи розробки концептуальних засад державної політики національної безпеки України та простежено її еволюцію в умовах Революції Гідності. По-перше, національна система безпеки України перебуває у процесі формування та пристосування до сучасних викликів, а її розвиток пов'язаний із забезпеченням суверенітету, територіальної цілісності, прав і свобод громадян. По-друге, нормативно-правова база, зокрема Конституція України та закони про національну безпеку, Збройні Сили, СБУ та інші, забезпечує правові основи діяльності державних органів у сфері безпеки та визначає їхні функції й повноваження. По-третє, Стратегії національної безпеки України (2007, 2012, 2015 та 2020 рр.) відображають поступову еволюцію підходів до визначення пріоритетів, механізмів захисту національних інтересів та зовнішньополітичного курсу держави. По-четверте, аналіз громадських настроїв щодо членства України в НАТО демонструє значну динаміку та залежність від безпекової ситуації в країні.

4. Проаналізовано особливості процесу євроатлантичної інтеграції України в контексті гібридної фази російсько-української війни у 2014–2021 рр. Аналіз процесу євроатлантичної інтеграції України у контексті гібридної фази російсько-української війни 2014–2021 рр. показує, що агресія РФ стала каталізатором поглиблення співпраці України з НАТО та іншими євроатлантичними партнерами. Реалізація цього курсу відбувалася через низку ключових заходів: прийняття законів і конституційних змін, запровадження Річних національних програм, імплементацію стандартів НАТО у Збройних Силах України, участь у спільних навчаннях та навчальних програмах, а також розвиток системи обміну інформацією та кіберзахисту. Підтримка країн-членів Альянсу, включно зі стратегічними консультаціями, радниками та технічною допомогою, сприяла підвищенню ефективності реформ та формуванню позитивного іміджу України як надійного партнера.

5. Визначено специфіку узгодження позицій держав-членів НАТО щодо перспектив членства України в Альянсі. Геополітичне положення України, внутрішньополітична стабільність, рівень обороноздатності та триваючий військовий конфлікт із росією створюють як можливості, так і виклики для інтеграції країни до Північноатлантичного альянсу. На сьогодні прискорене членство України активно підтримується окремими державами, зокрема Польщею, Литвою, Латвією та Естонією, які бачать у цьому засіб посилення безпеки Альянсу та стримування росії. Водночас Франція, Німеччина та Угорщина демонструють обережну або скептичну позицію, наголошуючи на необхідності завершення внутрішніх реформ та вирішення певних політичних і правових питань. Для досягнення консенсусу Україні важливо продовжувати реформи в оборонній та безпековій сферах, посилювати демократичні інститути, демонструвати відповідальність і готовність до інтеграції у стандарти НАТО. Водночас Альянс має забезпечити підтримку України для успішного проведення цих змін.

6. Узагальнено результати Вільнюського саміту НАТО 2023 року та Вашингтонського саміту НАТО 2024 року, а також проаналізовано надані

Україні гарантії безпеки. Підсумки самітів НАТО свідчать про послідовну та комплексну підтримку України з боку Альянсу та його ключових партнерів, зокрема США. Альянс підтвердив готовність надавати довгострокову військову, політичну, економічну та гуманітарну допомогу, сприяти підвищенню оперативної сумісності українських Збройних сил, модернізації оборонного сектору та інтеграції України до євроатлантичних структур. Водночас залишається невизначеним, коли саме Україна стане членом НАТО, що відображає політику стратегічної розмитості Альянсу: підтримка України поєднується з відмовою від конкретних зобов'язань щодо її вступу. Цей підхід дозволяє західним державам забезпечувати безпеку України та її збройну обороноздатність, одночасно утримуючи гнучкість у питаннях членства. Таким чином, стратегічна мета України щодо приєднання до Альянсу зберігає практичну цінність як ефективний дипломатичний інструмент для лобювання подальшої допомоги та зміцнення оборонного потенціалу держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Аблазов І. В., Гордієнко Л. О. Фактор державоцентричності системи національної безпеки України та використання британського досвіду впровадження концепції безпеки людини. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 111–117.
2. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019: історичний аспект. *Український історичний журнал*. 2020. Вип. 1. С. 126–142.
3. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
4. Безпекові угоди з Францією та Німеччиною передбачають конкретний обсяг допомоги Україні. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3829425-bezpekovi-ugodi-z-francieiu-ta-nimeccinou-peredbacaut-konkretni-obsagi-dopomogi-ukraini-op.html>
5. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №17. С. 92–98.
6. Бузаров А. Формати взаємодії України та євроатлантичної спільноти в контексті повномасштабного вторгнення РФ. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. Т.15. С. 42–60.
7. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 289–297.
8. Велика Британія та Польща підтримали прискорений вступ України до НАТО. *Світовий конгрес українців*. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/velyka-brytania-ta-polshchapidtrymaly-pryskorenyi-vstup-ukraininy-do-nato/>
9. Воєнна доктрина України. Затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. №555/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

10. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / за заг. ред. Р. О. Додонова ; Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 412 с.
11. Гомонай В.В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: Монографія. Ужгород, 2020. 325 с.
12. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадянський контроль і система національної безпеки. *Національна безпека України*. 2003. № 1. С. 39–46.
13. Горбулін В. П., Даник Ю. Г. Національна безпека України: фокус пріоритетів в умовах пандемії. *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 5. С. 3-18.
14. Двостороння безпекова угода між Україною та Сполученими Штатами Америки. *Офіс Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/dvostoronnya-bezpekova-ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchenimi-91501>
15. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною від 21 серпня 2009 р. Документ 950_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text
16. Денісова К. Щонайменше 7 країн протистоять запрошенню України до членства в НАТО, повідомляє Politico. *The Kyiv independent*. 24 жовтня 2024. URL: <https://kyivindependent.com/at-least-7-countries-resist/>
17. Загуменна Ю. Сучасні тренди та концептуальні підходи до розуміння сутності поняття «національна безпека». *Вісник ХНУВС*. 2022. № 4 (99). С. 34-48.
18. Заюков І. В. Міжнародна підтримка та перспективи європейської та євроатлантичної інтеграції України. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: зб. наук. пр. XIII*

Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця-Луцьк, 14-16 травня 2025 р. Вінниця, 2025. Ч. 1. С. 147-156.

- 19.3 ким Україна має безпекові угоди і що вони передбачають – пояснення Міноборони. *Міністерство оборони України*. URL: <https://mod.gov.ua/news/z-kim-ukrayina-maye-bezpekovi-ugodi-i-shho-voni-peredbachayut-royasnennya-minoboroni>
- 20.Ізбаш К.С., Дервянкін С.Л. Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 213-217.
- 21.Казакова Л.О. Національна безпека держави: понятійно-категорійний апарат. *Регіональні студії*. 2021. №24. С. 128-132.
- 22.Клочко О., Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. №2(62). С. 66-75.
- 23.Ковальчук В. Б. Особливості правового регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в період воєнного стану в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 4. С. 37-46.
- 24.Конституція України від 28 червня 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 25.Косілова О. І. Політична безпека в системі національної безпеки України. *Правова інформатика*. 2011. № 1 (29). С. 72–78.
- 26.Курило В.С., Караман О.Л. Національна безпека як суспільний феномен: сутність і структура. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Випуск 70. Том 1. С. 164-168.
- 27.Ліпкан В. Поняття системи забезпечення національної безпеки України. *Право і безпека*. 2003. № 4. С. 57-60.
- 28.Лобко В. В. Сучасний стан та проблеми правового забезпечення національної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 30-36.

- 29.Маркович Х. М. Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. №38. С. 10-15.
- 30.Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття “національна безпека”. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. 2021. Том 8. № 2 (30). С. 68–72.
- 31.Мунтян Л. Концепт «національна безпека» в категоріальному апараті публічного управління. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2025. № 27. С. 87–106.
- 32.Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз : монографія / В. Бліхар та ін. Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.
- 33.Носальський І. Ердоган: США та інші члени НАТО не хочуть, щоб Україна вступала до Альянсу. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/erdogan-ssha-ta-inshi-chleni-nato-hochut-1727267205.html>
- 34.Пашков В. Позиція адміністрації Дж.Байдена щодо євроатлантичних прагнень України. *Society and Security*. 2025. №5(11). С. 26–32.
- 35.Полтораков О. Реконцептуалізація поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 19-28.
- 36.Прем'єр-міністр та Генсек НАТО обговорили подальші кроки на шляху євроатлантичної інтеграції України. *Урядовий портал*. 09 лютого 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premyer-ministr-ta-gensek-nato-obgovorili-podalshi-kroki-na-shlyahu-uevroatlantichnoyi-integraciyi-ukrayini>
- 37.Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України: Закон України від 08.07.2018. № 2091-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2091-19#Text>

38. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України від 14.11.2009 р. № 1707-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
39. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1934-12>
40. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
41. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
42. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-12>
43. Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348/2021#Text>
44. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
45. Результати Вільнюського саміту НАТО 11-12 липня 2023 року. NISS. 14.07.2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/rezultaty-vilnyuskoho-samitu-nato-11-12-lypnya-2023-roku>
46. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.
47. Смолянчук В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. *Політичні дослідження*. 2021. №1. С. 163–186.
48. Смолянчук В. Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. Сер. Політологія. 2018. №2. С. 107-127.
49. Сокурєнко О.А. Суб'єкти сектору безпеки та оборони, які реалізують державну та національну безпеку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 475-477.

50. Сосін О. Розуміння сутності національної безпеки: світоглядно-понятійні й науково-теоретичні засади. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/rozuminnya-sutnosti-natsionalnoyi-bezpeky-svitoglyadno-ponyatijni-j-naukovo-teoretychni-zasady-chastyna-3/>
51. Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. *Україна – НАТО*. 27 грудня 2019. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobotnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki>
52. Степаненко Н., Безкровний А. Законодавчі основи забезпечення національної безпеки України. *Legal Bulletin*. 2022. №3. С. 10–17.
53. Стратегія національної безпеки України 2007 р. №105/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496>
54. Стратегія національної безпеки України 2012 р. №389/2012. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3892012-14402>
55. Стратегія національної безпеки України 2015 р. №287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>
56. Стратегія національної безпеки України 2020 р. №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
57. Таран Є. Перспективні напрями розвитку державної політики національної безпеки України у середньостроковій перспективі. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. Випуск 4 (12). С. 85-91.
58. Тихий В.П. Безпека: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31-46.
59. Турченко О.Г., Груценко Ю.І. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення та співвідношення. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. №2. С. 66-74.
60. Україна стала членом Програми розширених можливостей НАТО. *Європейська правда*. 12 червня 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/06/12/7111037/>

61. Угода між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання «Про реалізацію співпраці у сфері медичної реабілітації» 17-21 вересня 2015 року. Документ 950_034. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_034#Text
62. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору. 9 липня 1997. Документ 994_002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text
63. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «національна безпека» та її складових. *Проблеми економіки*. 2024. № 4 (62). С. 134-153.
64. Хронологія відносин України та НАТО. *Україна – НАТО*. 27 грудня 2019. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato>
65. Шахов В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 2. С. 44-56.
66. Ядуха С. Й., Лисак О. М. Національна безпека України. Її основні аспекти, принципи та загрози. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 5 (1). С. 131–136.
67. Як змінювалося ставлення українців до членства в НАТО. *Слово і діло*. 3 жовтня 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/03/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalosya-stavlennya-ukrayincziv-chlenstva-nato>
68. I look forward to the day when Ukraine joins NATO, — Biden. *Chas.news*. URL: <https://chas.news/news/z-neterpinyam-ochikuyu-dnya-koli-ukraina-vstupitv-nato-baiden>
69. Enlargement and Article 10. *NATO*. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/enlargement-and-article-10>

- 70.G7: Joint declaration of support for Ukraine. *Consilium*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/12/g7-joint-declaration-of-support-for-ukraine/>
- 71.NATO 2022 Strategic Concept. *North Atlantic Treaty Organization*. 03 March 2023. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/nato-2022-strategic-concept>
- 72.NATO — News: Brussels Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021, 14-Jun.-2021. URL: https://web.archive.org/web/20210815103825/https://www.nato.int/cps/en/nato_hq/news_185000.htm?selectedLocale=en
- 73.NATO Secretary General Jens Stoltenberg's press conference on Ukraine and NATO. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_220665.htm
- 74.Relations with Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. 26 June 2025. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-ukraine?selectedLocale=en>
- 75.Russia's hybrid war against NATO and Ukraine's military transformation. URL: <https://informnapalm.org/en/russias-hybrid-war-against-nato/>
- 76.Statement by the NATO Foreign Ministers on Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_194680.htm
- 77.Ukraine and NATO: A Historical and Contemporary Overview. *Center for European Policy Analysis*. URL: <https://cepa.org/ukraine-and-nato-a-historicaland-contemporary-overview/>
- 78.Vilnius Summit Communiqué. *North Atlantic Treaty Organization*. July 11, 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm?selectedLocale=en

79. Washington Summit Declaration. *North Atlantic Treaty Organization*. 10 July 2024. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration>